

Utjecaj pandemije COVID-19 virusa na čitateljske navike

Đurčević, Marijana

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:142:711965>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-02-23**

Repository / Repozitorij:

[FFOS-repository - Repository of the Faculty of Humanities and Social Sciences Osijek](#)

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Dvopredmetni diplomski studij informacijske tehnologije i nakladništva

Marijana Đurčević

Utjecaj pandemije COVID-19 virusa na čitateljske navike

Diplomski rad

Mentor: prof. dr. sc. Zoran Velagić

Osijek, 2021.

Sveučilište J. J. Strossmayera u Osijeku

Filozofski fakultet Osijek

Odsjek za informacijske znanosti

Dvopredmetni diplomski studij informacijske tehnologije i nakladništva

Marijana Đurčević

Utjecaj pandemije COVID-19 virusa na čitateljske navike

Diplomski rad

Mentor: prof. dr. sc. Zoran Velagić

Društvene znanosti, informacijske i komunikacijske znanosti, knjižničarstvo

Mentor: prof. dr. sc. Zoran Velagić

Osijek, 2021.

IZJAVA

Izjavljujem s punom materijalnom i moralnom odgovornošću da sam ovaj rad samostalno napravila, te da u njemu nema kopiranih ili prepisanih dijelova teksta tuđih radova a da nisu označeni kao citati s napisanim izvorom odakle su preneseni. Svojim vlastoručnim potpisom potvrđujem da sam suglasna da Filozofski fakultet Osijek trajno pohrani i javno objavi ovaj moj rad u internetskoj bazi završnih i diplomskih radova knjižnice Filozofskog fakulteta Osijek, knjižnice Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku i Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu.

U Osijeku, 11.12.2021.

MARIJANA ĐURČEVIĆ

JMBAG: 0122223520

Đurčević Marijana

SADRŽAJ

1. Uvod.....	1
2. Reakcije nakladnika	4
2.1. Izdavanje znanstvenih radova.....	5
2.2. Knjižare i knjižnice.....	7
2.2.1. Utjecaj na prodaju	8
2.2.2. Primjeri dobre prakse u knjižarama	9
2.2.3 Knjižnice	11
3. Otkazivanje događaja	12
4. Autori	14
4.1. Naslovi o epidemijama i novi naslovi u vrijeme pandemije	14
5. Reakcije hrvatskog nakladništva na pandemiju	16
6. Čitanje u vrijeme pandemije	19
6.1. Reakcije čitatelja na pandemiju	20
7. Istraživanje – Čitateljske navike studenata u vrijeme pandemije COVID-19 virusa.....	22
8. Metodologija istraživanja	23
8.1. Uzorak	23
8.2. Instrumentarij i obrada podataka	23
9. Rezultati analize i interpretacija dobivenih podataka	24
9.1. Demografske karakteristike ispitanika	24
9.2. Čitateljske navike prije pandemije COVID-19	27
9.3. Čitateljske navike u vrijeme pandemije COVID-19.....	30
10. Analiza rezultata.....	40
11. Zaključak.....	43
Literatura	45

SAŽETAK

Svijet se početkom 2020. godine suočio s pandemijom novonastalog COVID-19 virusa čime je započelo razdoblje koje se često naziva „novo normalno“, a odnosi se na razdoblje pandemije koje je obilježeno mjerama zaštite kako bi se spriječilo ili barem umanjilo širenje virusa. Sve institucije se na neki način prilagođavaju novonastaloj situaciji, među njima su i obrazovne i akademske institucije u kojima rad i predavanja na daljinu putem online platformi postaju uobičajen način rada. Pandemija utječe i na nakladništvo i to uglavnom negativno zbog smanjenja prodaje naslova u knjižarama. S obzirom na to da je pandemija itekako utjecala na čitateljske navike provedeno je istraživanje o čitateljskim navikama, a kao ciljana populacija odabrani su hrvatski studenti. Cilj istraživanja bio je istražiti čitateljske navike studenata za vrijeme potpunog zatvaranja (razdoblje od ožujka do svibnja 2020. godine) te ih usporediti s čitateljskim navikama prije pandemije. U istraživanju koje je provedeno metodom anketiranja sudjelovalo je 202 ispitanika. Na početku rada govori se o pandemiji općenito te o njezinom utjecaju na svijet, potom o utjecaju na informacijske ustanove, knjižare i nakladnike. Nakon toga opisuje se i utjecaj na čitatelje te slijedi istraživanje i prikaz dobivenih rezultata. Slijedi analiza rezultata istraživanja te je na kraju dan zaključak. Rezultati rada mogu poslužiti kao temelj budućih istraživanja na temu pandemije te o njezinu utjecaju na čitateljske navike kako studentske tako i šire populacije. Većina literature korištene u radu su online izvori s obzirom na to da ne postoji monografska literatura na ovu temu, a ona u periodičkim publikacijama je tek u nastajanju.

Ključne riječi: COVID-19, pandemija, čitateljske navike, knjižare, studenti

1. Uvod

Svjetska zdravstvena organizacija (WHO) 30. siječnja 2020. godine službeno je potvrdila da je svijet pogodila pandemija novog virusa SARS-CoV-2 (COVID-19) poznatijeg kao koronavirus.¹ Pandemija zahvaća cijeli svijet i doslovno ga preko noći okreće i mijenja. Svijet se počinje prilagođavati na skoro neviđenu situaciju ili kako je sada već ustaljen naziv „novo normalno“. Od početka pandemije čovječanstvo je izloženo brojnim vijestima, od odluka nadležnih institucija, stožera civilne zaštite, zdravstvenih organizacija do vijesti o brojkama novooboljelih, ozdravljenih i preminulih osoba. Stanovništvo je suočeno sa savjetima i mjerama kako sebe i druge zaštititi od virusa te je pozvano na stalnu odgovornost i praćenje odluka Stožera civilne zaštite i poštivanje zadanih mjera koje su manje-više dobro poznate od prvog dana pandemije. Od početka 2021. godine sve se više poziva na cijepljenje jednim od ponuđenih cjepiva koja štite od težih simptoma, posljedica ili čak smrtnog ishoda virusa. Početkom pandemije tijekom ožujka, travnja i svibnja 2020. godine vladao je i „ostani doma“ režim kada su svi oni koji su mogli ostali kod kuće u karanteni kako bi se spriječilo daljnje širenje virusa. Kako u svijetu pa tako i u Hrvatskoj početkom pandemije vladala je panika jer se nije očekivalo da će se virus porijeklom iz Kine tako brzo proširiti po cijelom svijetu. Često se u nekim trenucima nije znalo kako postupiti niti kako se postaviti po pitanju teške i nove situacije. S vremenom se svijet privikao na režim „novo normalno“. Posljedice tako jako raširenog virusa najviše osjete oni koji su od njega u bilo kojem trenutku oboljeli ili su među članovima obitelji ili bližnjima imali nekoga tko je obolio ili nažalost preminuo, no realno svi, pa i oni koji nisu imali doticaj s virusom, osjećaju njegove posljedice na ovaj ili onaj način. Zbog pandemije otkazuju se brojni događaji i to prvenstveno oni koji okupljaju veliki broj ljudi, zatvaraju se obrazovne, akademske i druge institucije te se sav rad koliko god je moguće prebacuje u online svijet. Rad na daljinu postaje uobičajen, a često se pri takvom radu, bio to posao, predavanje ili nešto drugo, koriste platforme za videopoziv koje postaju sve popularnije (Zoom, Skype, Google Meet, Google Classroom i dr.). U nedostatku prometa i zarade koja je nestala ili se smanjila zbog zatvaranja institucija, trgovina, kafića, restorana i dr. mnogi ostaju bez posla te puno ljudi i institucija upada u ekonomsku krizu. Vlada Republike Hrvatske u ožujku 2020.

¹ Usp. World Health Organization. Statement on the second meeting of the International Health Regulations (2005) Emergency Committee regarding the outbreak of novel coronavirus (2019-nCoV).

URL: [https://www.who.int/news-room/detail/30-01-2020-statement-on-the-second-meeting-of-the-international-health-regulations-\(2005\)-emergency-committee-regarding-the-outbreak-of-novel-coronavirus-\(2019-ncov\)](https://www.who.int/news-room/detail/30-01-2020-statement-on-the-second-meeting-of-the-international-health-regulations-(2005)-emergency-committee-regarding-the-outbreak-of-novel-coronavirus-(2019-ncov)) (2021-08-18)

donosi paket od ukupno 63 mjere za pomoć gospodarstvu uslijed epidemije koronavirusa s glavnim ciljem očuvanja radnih mjesta i isplate plaća. Mjere uključuju davanje većih ovlasti Stožeru civilne zaštite Republike Hrvatske koji je aktiviran zbog izvanrednih okolnosti, uvođenje COVID-19 zajmova, dodatnih popusta na autocestama, mjera monetarne politike, dopune poreznih zakona za pomoć gospodarstvu i građanima, potporu za modernizaciju poslovnih procesa i druge mjere kojima bi se suzbila ekonomska šteta od koronavirusa.² U cijeloj situaciji malo je onih koji ostvaruju dobar profit na temelju virusa, stoga svi oni koji su u krizi moraju pronaći načine kako da barem djelomično nadoknade što su izgubili. Cijela ova situacija ostavlja utjecaj na psihičko zdravlje, stvara stres, tjeskobu, nemir, nesanicu i druge probleme koji se ponekad čine gorima i težima od samog virusa.

Pandemija na više načina utječe i na svijet nakladništva, uglavnom negativno jer su svi oni koji na bilo koji način sudjeluju u proizvodnji nakladničkih proizvoda u krizi i na gubitku, dok su neki ipak uspjeli doći do određenog porasta prodaje. Najviše su u cijeloj situaciji stradali manji nakladnici i knjižare dok su oni s dobro razvijenim online kanalima prodaje knjiga preko web shopa te oni koji su nudili ne samo tiskana nego i elektronička i audio izdanja u pravilu prošli nešto bolje jer su se mnogi čitatelji zainteresirali i za takva izdanja i načine kupovine istih. Pandemija je utjecala i na događaje, kako su općenito svi događaji na kojima se okuplja veći broj ljudi otkazani ili pomaknuti tako je bilo i s onim događajima bitnima za svijet nakladništva (prvenstveno sajmovi knjiga). Velik je utjecaj i na čitatelje s obzirom na to da su se mnogi koji prije pandemije možda i nisu toliko čitali sada mogli posvetiti čitanju da bi prikrali vrijeme, a oni koji su i prije uživali u čitanju sada su možda imali nešto više vremena za svoju omiljenu aktivnost.

U radu se prvih pet poglavlja odnosi na knjigu i nakladništvo općenito kako bi se temi rada dao kontekst, dok je u ostalih pet poglavlja fokus na čitanju te na istraživanju o čitateljskim navikama. U uvodnom poglavlju opisuje se pandemija općenito te kako je utjecala na svijet i čovječanstvo, a ukratko se opisuje i utjecaj na nakladništvo. U drugom poglavlju govori se o reakcijama nakladnika na pandemiju. Opisan je utjecaj na izdavanje znanstvenih radova te utjecaj na knjižare i prodaju knjige te su dani primjeri dobre prakse nekih knjižara. U trećem poglavlju opisano je otkazivanje događaja, posebice onih važnih za svijet nakladništva (pr. sajmovi knjiga). U četvrtom poglavlju riječ je o autorima i načinima na koje su se neki od njih

² Usp. Vlada prihvatila paket mjera za pomoć gospodarstvu uslijed epidemije koronavirusa.
URL:<https://vlada.gov.hr/vijesti/vlada-prihvatila-paket-mjera-za-pomoc-gospodarstvu-uslijed-epidemije-koronavirusa/29018> (2021-12-10)

nosili s pandemijom. Peto poglavlje posvećeno je reakcijama hrvatskog nakladništva na pandemiju.

Šesto poglavlje odnosi se na reakcije čitatelja i čitateljske navike u pandemiji, a sedmo, osmo, deveto i deseto poglavlje opisuju istraživanje provedeno u rujnu 2021. godine među hrvatskim studentima o njihovim čitateljskim navikama. Istraživanje je provedeno na uzorku od 202 ispitanika metodom anketiranja, a cilj istraživanja bio je istražiti čitateljske navike studenata za vrijeme potpunog zatvaranja (razdoblje od ožujka do svibnja 2020. godine) te ih usporediti s čitateljskim navikama prije pandemije. Nakon prikaza i analize dobivenih rezultata istraživanja u posljednjem poglavlju dan je zaključak.

2. Reakcije nakladnika

Svijetu nakladništva početkom pandemije nameće se izbor hoće li na neki način reagirati i pomoći u novonastaloj situaciji, fokusirati se na izazove koje je pandemija stavila pred nakladništvo, ili će čekati ne čineći ništa. Kao i mnoge druge tvrtke, poradi zaštite zaposlenika i sprečavanja širenja virusa, tijekom pandemije nakladnici su bili primorani poslovanje prebaciti na rad na daljinu od kuće. No prve veće i vidljivije nakladničke reakcije potaknute pandemijom odnosile su se na besplatne e-knjige i članarine za digitalne časopise. Nakladnici u pojedinim državama djelovali su u skladu s pogođenošću virusom koja vlada kod njih. Primjer je Italija koja je početkom pandemije u ožujku 2020. bila jedna od virusom pogođenijih europskih država. Na tisuće stanovnika oboljelo je od virusa, a mnogi su završili u karanteni. S obzirom na to da su i knjižnice tada bile zatvorene, a vladao je „ostani doma“ režim, ponuđen je besplatni online model pristupa literaturi. Kobo Italy i Gruppo Mondadori stanovnicima Italije omogućuju besplatne e-knjige i članarine na digitalne časopise. Korisnicima su na raspolaganje stavili više od 5000 književnih naslova, prvenstveno najznačajnija djela kako talijanske tako i svjetske književnosti te im tako omogućili da uživaju u čitanju za koje možda prije karantene nisu uvijek imali dovoljno vremena.³

Neki su nakladnici časopisa i novina zbog krize obustavili poslovanje. Primjerice, u Južnoj Africi otkazano je izdavanje 17 časopisa jer su dvije nakladničke kuće, Caxton i Associated Media Publishing, zatvorene u svibnju 2020. Dva mjeseca kasnije zatvorila se i nakladnička kuća Media24 koja je izdavala časopise i novine. Bilo je i primjera gdje su neki listovi nastavili izlaziti kod drugog nakladnika iako se izdavačka kuća zatvorila (primjerice Tribune Publishing, SAD).⁴ Neki nakladnici, a pogotovo oni veliki, ipak nisu bili u većoj mjeri pogođeni krizom. Primjerice, Penguin Random House početkom pandemije imao je gubitak prihoda manji od 10%. U planu im je i proširenje tako što bi pripojili drugog poznatog svjetskog nakladnika – Simon & Schuster. Ako se to pripajanje doista i dogodi, u svijetu nakladništva četiri najveća nakladnika bit će Penguin Random House + Simon & Schuster, HarperCollins, Macmillan i Hachette Book Group. To će utjecati najviše na male nakladnike, ali i na autore jer će sada na neki način imati manji izbor nakladnika kojem mogu predati svoj rukopis. Jedan od načina kako da manji autori „prežive“ je samoizdavaštvo jer mnogi autori ne žele biti ovisni o

³ Usp. Anderson, Porter. Coronavirus Worklife: Kobo Joins Mondadori in Providing Free Ebooks to Italians in Lockdown. URL: <https://publishingperspectives.com/2020/03/coronavirus-canada-kobo-joins-mondadori-providing-free-ebooks-italy-lockdown/> (2020-09-18)

⁴ Usp. Radcliffe, Damian. The legacy of COVID-19 for publishers: 19 notable trends and impacts, 2021. URL: <https://whatsnewinpublishing.com/the-legacy-of-covid-19-for-publishers-19-notable-trends-and-impacts/> (2021-09-18)

nekom od nakladnika, pogotovo onim većima i moćnijima. Tako autor ima potpunu financijsku odgovornost za proizvodnju, distribuciju i marketing svoje knjige. Samoizdavaštvo je postalo popularno unazad 10 godina zbog porasta popularnosti elektroničkih knjiga te sve većeg broja online platformi za izdavaštvo. U tom slučaju jedan od nedostataka je manjak kontrole kvalitete (lektura, korektura i sl.) no moguće je za taj zadatak zaposliti ili volontere ili autor može platiti nekoga da mu taj posao odradi. Početkom pandemije poraslo je korištenje platformi za samoizdavaštvo (neke od njih su Lulu i Smashwords). Autori koji su samostalno tijekom najvećeg jeka pandemije izdavali knjige mogli su odrediti kada žele objaviti knjige te kada omogućiti pristup čitateljima, tako su došli do većeg broja čitatelja koji su čekali da nakladnici objave nova izdanja čije je izlaženje zbog pandemije odgođeno – čitatelji su se čekajući okrenuli i drugim, novim autorima koji su samostalno izdali svoju (prvu) knjigu.⁵

2.1. Izdavanje znanstvenih radova

Mnoge institucije, pa tako i akademske, zatvorile su vrata studentima i profesorima kako bi se zaustavilo ili barem usporilo širenje virusa. Brojne znanstvene konferencije i seminari također su otkazani te primat preuzima održavanje takvih susreta i sastanaka putem različitih online platformi. Općeniti porast predaje znanstvenih radova u časopise mogao bi se također pripisati radu od kuće čime su autori imali više vremena za pisanje (dok je za žene zapravo to bio i veći izazov jer su se istovremeno morale brinuti i o svojim obiteljima). Rok za objavu radova pao je u nekim slučajevima na 6 dana, a inače, u „normalna“ vremena, taj rok je u prosjeku 100 dana.⁶ Pandemija potiče objavljivanje publikacija kojima je tematika virus, pogotovo u vrijeme kada se on tek pojavio. Zbog toga što vlada veća potražnja za takvim radovima, oni se recenziraju brže nego ostali radovi koji nisu te tematike kako bi se, s obzirom na to da su sve traženiji, što prije objavili.⁷ Izdavanje znanstvenih radova često je dug i zahtjevan proces s obzirom na to da svaki rad treba proći slanje u časopis, recenziju i eventualne izmjene prije same objave. Stoga je bilo važno da ga se ubrza kad su u pitanju epidemije zbog kojih raste potražnja za člancima o odnosnoj temi.⁸ Kada je 2003. godine izbila pandemija SARS-a u Hong Kongu i Torontu, u

⁵ Usp. Poliakova, Elizaveta. Self-publishing may be the answer to shakeups in the book world amid COVID-19, 2021. URL: <https://theconversation.com/self-publishing-may-be-the-answer-to-shakeups-in-the-book-world-amid-covid-19-157098> (2021-09-18)

⁶ Usp. Kovač, Miha; Gudinavičius, Arūnas. Publishing under COVID-19 in small book markets. // *Knygotyra* 75 (2020.), str. 17-37. URL: <https://www.journals.vu.lt/knygotyra/article/view/20783> (2021-09-18)

⁷ Usp. Cochran, Angela. Making a Plan When Planning Is Impossible, 2020. URL: <https://scholarlykitchen.sspnet.org/2020/03/11/making-a-plan-when-planning-is-impossible/> (2021-09-18)

⁸ Usp. Barbour, Virginia. Science publishing has opened up during the coronavirus pandemic. It won't be easy to keep it that way. URL: <https://theconversation.com/science-publishing-has-opened-up-during-the-coronavirus-pandemic-it-wont-be-easy-to-keep-it-that-way-142984> (2021-09-18)

časopisima je objavljeno 22% epidemioloških istraživanja o SARS-u. Samo 8% njih bilo je prihvaćeno u časopisima i 7% izdano je prije nego je sama kriza završila. Ta je pandemija trajala nekoliko mjeseci. Sedamnaest godina kasnije pojavljuje se koronavirus, uslijed čega se pravila i standardi objavljivanja radova bitno mijenjaju. Prve verzije radova (*preprints*) šalju se na usluge za objavu pretisaka (primjeri takvih online usluga su medRxiv i bioRxiv) te su već u otvorenom pristupu dan ili dva nakon što su predani. Te dvije usluge sadrže ukupno više od 7000 radova, koji su preuzeti više milijuna puta diljem svijeta. Ti radovi nisu prošli kvalitetnu stručnu recenziju pa je onda problem jesu li sve informacije iznesene u njima točne i vjerodostojne. Tradicionalni časopisi su također promijenili prakse objavljivanja, mnogi omogućuju trenutni pristup radovima koji su povezani s pandemijom, iako će pojedini takvi članci biti uklonjeni kad se pandemija povuče. Takvu odluku je između ostalih donio i Elsevier. Još jedna pojava je i *COVID-19 Open Research Dataset* (CORD-19), besplatno dostupan skup podataka istraživanja (više od 130 tisuća članaka) koju vodi Ured za znanost i tehnologiju koji djeluje pod okriljem vlade SAD-a. Istraživači mogu čitati ta istraživanja te ih također ponovno koristiti putem dvije specifične tehnologije: prva su trajni jedinstveni identifikatori koji prate istraživačke radove, a druga strojno čitljive licence istraživačkih radova koje specificiraju kako se pojedino istraživanje može koristiti bilo jednom bilo više puta. Takve promjene izgledaju kao da su nastale preko noći, ali pripreme za njih zapravo traju već godinama. Postoje određeni sustavi i procesi koji su se razvijali godinama kako bi se mogli iskoristiti kada bude potrebno. Internacionalne licence razvio je Creative Commons projekt koji je započeo s radom 2001. godine. Otad je poraslo izdavanje članaka u otvorenom pristupu. Znanstveno nakladništvo može se smatrati pozitivnim aspektom pandemije. Problemi s izdavanjem znanstvenih radova tijekom epidemije SARS-a 2003. nisu bili problemi samog časopisa jer sustav tada nije bio spreman za masovno izdavanje radova. Sada, 17 godina kasnije, situacija je bitno drugačija. Problem je jedino što su takve inicijative često nedovoljno financijski podržane, posebno od strane vlada i političkih elita.⁹

Danas, u vremenu informacijske eksplozije, u tolikoj količini informacija koja se nalazi pred nama veliki je broj onih netočnih. Mnogi oni koji najčešće nisu dovoljno informacijski pismeni često „nasjedaju“ na takve informacije jer im je problem detaljnije istražiti određenu tematiku, ući u srž nekog problema koji se želi riješiti i potražiti informacije koje su provjerene i točne. Najlakše je posegnuti za onom informacijom koja je prva „servirana“ bez obzira bila ona točna ili ne. U vrijeme pandemije koronavirusa gotovo svakodnevno možemo naići na

⁹ Usp. Barbour, Virginia nav. dj.

netočne informacije, različite teorije zavjere, savjete mnogobrojnih „liječnika“ i sl. te se takvim informacijama nepotrebno širi panika među ljudima. Lažne i netočne informacije najviše se šire putem društvenih mreža kojima se u vrlo kratkom roku bilo koja informacija, pa tako i ona o pandemiji, proširi do velikog broja ljudi. Mnogi ni ne provjeravaju koliko je vijest ili informacija točna i vjerodostojna. Nakladnici bi tu mogli odigrati važnu ulogu kako bi pomogli ljudima i na neki način ih zaštitili od lažnih vijesti. Najbolje što mogu je obavještanje o trenutnoj situaciji putem pouzdanih i provjerenih znanstvenih i stručnih izvora na jednom mjestu. Primjer je časopis „Spring Magazine“ pokrenut s ciljem da pomogne ljudima diljem svijeta da dobiju točne informacije o pandemiji u svijetu, načinima kako se zaštititi od virusa i spriječiti ili barem umanjiti njegovo širenje i slično.¹⁰

2.2. Knjižare i knjižnice

U velikim problemima, osim nakladnika, nalaze se i knjižare s obzirom na to da su početkom 2020. godine morale zatvoriti vrata zbog pandemije te se gotovo u potpunosti osloniti na online prodaju. Istraživanje koje je proveo Bookseller navodi da više od pola manjih nakladnika (60%) u Velikoj Britaniji strahuje da njihovim knjižarama u bližoj budućnosti prijete zatvaranje. To je veliki problem ne samo za nakladnike koji će izgubiti ključne partnere u prodaji već i za brojne autore koji kod tih nakladnika više neće objavljivati svoje rukopise. Prema istom istraživanju, 57% nakladnika navodi da nisu ostvarili dostatnu zaradu kako bi uspješno nastavili poslovanje dok je njih 85% izjavilo da im je prodaja prepolovljena. Kriza ne utječe samo na planove za nove naslove već i na cjelokupni dugoročni nakladnički plan proizvodnje svih nakladnika. Nizom inicijativa pokušava se pomoći manjim nakladnicima – primjerice kampanjom koju pokreće organizacija *Spread the Word* kojoj je cilj prikupiti 100.000 funti; 80% tog iznosa bi se rasporedilo manjim neovisnim nakladnicima koje je zahvatila kriza.¹¹ *Book Industry Charitable Foundation* još je jedna neprofitna organizacija koja pomaže knjižarama u krizi. Skupili su preko 700.000 američkih dolara od početka pandemije i nastoje svakoj knjižari donirati barem manji dio. Također, jedan od načina je i da se neki nakladnici udruže i djeluju zajedno. Tako su se ujedinili Bluemoose Books i Little Toller te izdali novu knjigu Benjamina Myersa, *A Stone Statue in the Future* u obliku elektroničke knjige. Na dan izdavanja prodali su

¹⁰ Usp. Anderson, Porter. Our New Spring Magazine Is Out: Publishing in Times of Crisis. URL: <https://publishingperspectives.com/2020/03/publishing-perspectives-2020-spring-magazine-coronavirus-covid19-crisis-editorial/> (2021-09-18)

¹¹ Usp. Flood, Alison. Majority of small publishers fear closure in wake of coronavirus. URL: <https://www.theguardian.com/books/2020/may/07/majority-of-small-publishers-fear-closure-in-wake-of-coronavirus> (2021-09-18)

više od 500 primjeraka te je web stranica podigla direktnu prodaju na 300% što je golem uspjeh za malog nakladnika.¹²

2.2.1. Utjecaj na prodaju

Gotovo svi nakladnici suočili su se s padom prodaje tijekom ožujka i travnja 2020. koja je katkad bila ravna nuli. Online prodaja, iako porasla, nije uspjela nadomjestiti prodaju knjiga u fizičkim knjižarama. Drugi val pandemije koji se pojavio u jeseni 2020. godine nije bio puno blaži od prvog, no on se na neki način shvatio kao prilika za dodatni poticaj za digitalnu transformaciju nakladništva i prodaje knjiga. U svim trgovinama (općenito zatvorenim prostorima) pa tako i u knjižarama uvedene su mjere fizičkog razmaka, obaveza dezinficiranja ruku i nošenja maski te ograničenja broja kupaca u prostoru što kupovinu često može pokvariti i učiniti manje ugodnom nego u vrijeme prije pandemije. Svi veći sajmovi knjiga zakazani (ili premješteni) za jesen 2020. premjestili su se iz fizičkog svijeta u digitalni. Prodaja knjiga zbog utjecaja pandemije pala je za 7.5% (prema *Global Book Publishers Market*). *Association of American Publishers* navodi da je prodaja knjiga između siječnja i travnja 2020. u SAD-u bila dobra no najveći je pad bio u travnju. Prema izvještaju *Federation of European Publishers* većina knjižara diljem Europe u proljeće 2020. bila je zatvorena. U većini država prodaja je pala između 75 i 95% u razdoblju od sredine ožujka do sredine travnja 2020. Bez obzira na kreativne načine kojih su se knjižari dosjetili kako bi čitatelji dobili knjige u ruke (primjerice dostava online kupljenih knjiga) i dalje su zabilježili velik pad i gubitke. Rast prodaje zabilježen je nakon prestanka potpunog zatvaranja (*lockdown*) u većini zemalja (svibanj i lipanj 2020.), no čini se da su one knjižare koje su ostale otvorene (uz poštivanje svih mjera) te uvele pretplate na elektroničke i audio knjige najbolje prošle s obzirom na to da su takva izdanja postala popularnija za vrijeme pandemije.¹³

U pojedinim državama prodaja knjiga pokazala je suprotne trendove, primjerice u Italiji je tijekom 2020. godine zabilježen porast prodaje za 2.4% (1.9 milijuna dolara). Predsjednik talijanskog udruženja nakladnika *Associazione Italiana Editori* (AIE) na simpoziju održanom u Veneciji rekao je kako je 2020. bila izrazito zahtjevna godina kako za talijansko nakladništvo tako i za nakladništvo u svijetu općenito. Talijanska vlada je u vrijeme pandemije knjige stavila na mjesto bitnog dobra za ljude te je stoga omogućeno da knjižare ostanu otvorene za vrijeme

¹² Usp. Nawotka, Ed. How the coronavirus will change book publishing, now and forever. URL: <https://www.latimes.com/entertainment-arts/books/story/2020-03-25/how-the-coronavirus-will-change-book-publishing-now-and-forever> (2020-09-18)

¹³ Usp. Kovač, Miha; Gudinavičius, Arūnas nav. dj.

zabrane slobode kretanja kako bi čitatelji i dalje mogli kupovati željene naslove. Porast u prodaji knjiga odnosi se na tiskane, elektroničke i audio naslove. Sve skupa Talijani su prethodne godine kupili više od 100 milijuna knjiga. Zabilježen je i porast online prodaje, u odnosu na 2019. Online prodaja povećala se za 16%. Za usporedbu, neke države (Njemačka i Francuska) doživjele su pad prodaje za oko 2% dok su neke imale porast za 7% (Nizozemska). Ogroman gubitak doživio je Portugal, pad od čak 19%, čemu je krivac loše razvijen kanal online prodaje i ovisnost o tradicionalnom načinu prodaje. Italija je bila uspješna zato što su talijanski nakladnici održavali živu suradnju s knjižarima i knjižničarima. Što se tiče obrazovnog nakladništva, ograničena je objava novih izdanja udžbenika s obzirom na to da je fokus stavljen na učenje na daljinu. Akademsko nakladništvo prošlo je bolje jer je fokus tijekom učenja i predavanja na daljinu stavljen na korištenje tiskane literature, a također je donekle riješen problem neovlaštenog umnažanja literature (koji će se, najvjerojatnije, ponovno vratiti kada se sveučilišta vrate na potpuni rad uživo te se tiskana literatura ponovno počne koristiti kao prije).¹⁴ Razdoblje pandemije potaknulo je objavu što više kvalitetnih online materijala, a prije pandemije na mnogim sveučilištima nije se toliko promovirala literatura u otvorenom pristupu. Prema podacima *Federation of European Publishers*, samo u Italiji je tijekom jednog i pol mjeseca od početka globalne pandemije preuzeto 4.4 milijuna digitalnih materijala s web platformi obrazovnih nakladnika. FEP upozorava da takvo omogućivanje besplatnih materijala nije održivo rješenje kako bi se distribuirali kvalitetni edukativni materijali i izdanja no s obzirom na situaciju zbog pandemije prihvatljivo je kao privremeno rješenje.¹⁵

2.2.2. Primjeri dobre prakse u knjižarama

Knjižare su tražile inovativne načine zadržavanja kupaca/čitatelja te iznalazile mnoštvo ideja kako privući nove potencijalne kupce/čitatelje da bi koliko toliko održale prodaju u zahtjevno doba pandemije. Neke od najboljih i najzanimljivijih ideja imale su upravo britanske knjižare, a u nastavku je pregled nekih primjera dobre prakse. Knjižara Portobello (Edinburgh) održala je online festival knjiga gdje su čitatelji mogli pretraživati i kupovati knjige online. Događaj je bio tipa *click-and-collect* (klikaj i skupljaj) jer su čitatelji dolazili do svojih željenih naslova preko online platforme, a nešto slično imala je i The Yellow Lighted Bookshop (Nailsworth).

¹⁴ Usp. Anderson, Porter. AIE: Italy's Trade Book Publishing Sales Grow 2.4 Percent in 2020. URL: [https://publishingperspectives.com/2021/01/italy-trade-publishing-sales-grow-2-4-percent-in-2020-covid19/\(2021-08-02\)](https://publishingperspectives.com/2021/01/italy-trade-publishing-sales-grow-2-4-percent-in-2020-covid19/(2021-08-02))

¹⁵ Usp. Cernicova-Buca, Mariana. Luzan, Katalin. Open Academic Book Publishing during COVID-19 Pandemic: A View on Romanian University Presses. MDPI Publications 8, 49 (2020). URL: <https://www.mdpi.com/2304-6775/8/4/49> (2021-09-18)

Vlasnici knjižare Rabbit Hole (Brigg) uz malo truda došli su do ideje kako cijelu lokalnu zajednicu okupiti pomoću knjiga i čitanja. Ta knjižara podržava lokalne autore te su se često održavale online čitateljske grupe preko Zoom-a na kojima su osim čitatelja ponekad sudjelovali i autori. Organizirane su i radionice za učenike koje su vodili autori i ilustratori iz cijelog svijeta kako bi promovirali čitanje diljem zemlje. Knjižara Mr B's Emporium (Bath) omogućuje čitateljima godišnju pretplatu, potrebno je ispuniti upitnik iz čijih se rezultata vide preferencije čitatelja te se čitatelju štivo prema njegovom ukusu dostavlja svaki mjesec na kućni prag. Cogito Books (Hexham) radila je i izvan radnog vremena kako bi čitateljima dostavila knjige, bilo lokalno ili preko dostavne službe što se njihovim kupcima itekako svidjelo. The Book Shop (Lee-on-Solent) knjižara je koja je otvorena još 1933. godine, a novi vlasnici preuzeli su ju netom prije pandemije. Uveli su tzv. *positivity boxes*, kutije s knjigama i različitim sitnicama (slatkiši, pića i sl.) koje su najviše za Uskrs dostavljali u svom gradu, a pritom su bili obučeni u prigodne kostime kako bi čitateljima bili što zanimljiviji te im donijeli pozitivno raspoloženje u tmurno doba pandemije.¹⁶

Još jedan primjer dolazi iz Njemačke. Krajem travnja 2020. godine ponovno su se otvorile knjižare u Njemačkog nakon cijelog mjeseca zatvaranja. Knjižare su bile zatvorene u gotovo cijeloj Njemačkoj, bilo ih je otvoreno samo nekoliko i to u većim gradovima. Prema Njemačkom udruženju nakladnika i knjižara, knjižare su nakon samo četiri tjedna imale financijski gubitak od pola milijuna eura. Mnogi su se nakladnici morali pouzdati u financijsku potporu države kako bi opstali, posebno mali neovisni nakladnici. Mnoge knjige postaju praktički nevidljive javnosti jer su otkazani sajmovi knjiga te javnost nije upoznata s novim naslovima. No knjižare su zadržale važnost bez obzira na dostupnost ili nedostupnost naslova preko online knjižara. Naime, Amazon je kao prioritet stavio dostavu dobara kao što su hrana, kozmetika i sl. te se knjige manje i rjeđe dostavljaju – stoga mnogi kupci moraju čekati kako bi naručeni naslovi došli na njihov kućni prag. Neke manje knjižare su se time okoristile s obzirom da je mnogim kupcima bilo dugo čekati da im Amazon dostavi naručene naslove te stoga kupuju u knjižarama koje jamče isporuku odmah. Jedna od tih knjižara bila je Die Buchkönigin (*The Book Queen*) u kojoj se knjige naručuju online ili telefonskim pozivom te se dostavljaju kupcima u roku od nekoliko dana. Knjige dostavljaju dvije studentice koje su se dobrovoljno prijavile za taj zadatak kako bi pomogle svojoj lokalnoj knjižari i zajednici. Knjižare su se

¹⁶ Usp. Readers on the bookshops they miss most: 'I can't wait to take my lockdown baby!', 2021. URL: <https://www.theguardian.com/books/2021/apr/14/readers-on-the-bookshops-they-miss-most-i-cant-wait-to-take-my-lockdown-baby> (2021-09-18)

općenito nadale da će im pomoći sajmovi knjiga koji su pomaknuli datume održavanja uz nadu da će se kad-tad održati.¹⁷

Male neovisne knjižare, razvidno je, često su dolazile na najinovativnije ideje kako privući nove čitatelje i kupce te zadržati one postojeće. Lanci knjižara najčešće su tek preko webshopa čitateljima nudili popuste i/ili besplatnu dostavu. Tako su se male neovisne knjižare na neki način natjecale s knjižarskim lancima i velikim knjižarama kao što je Amazon.¹⁸

2.2.3 Knjižnice

S obzirom na knjižnice, i one su pod utjecajem pandemije postale žrtve promjena. U vrijeme prvog vala pandemije početkom 2020. godine mnoge od njih se zatvaraju te fizička građa više nije bila dostupna korisnicima. Najpristupačnija je bila elektronička građa. Macmillan djeluje tako da uklanja embargo s novih naslova te se stoga oni pojavljuju u knjižnicama. Pandemija je na neki promijenila stanje u knjižnicama jer je potaknula svijest da je knjižnični pristup elektroničkim i audio knjigama od izrazite važnosti s obzirom na to da se ta građa u „normalno“ vrijeme donekle zanemaruje te nije toliko popularna za posudbu kao tiskana izdanja. S obzirom na to da je ona sada najpristupačnija dolazi do porasta posuđivanja i kupovine elektroničkih knjiga i korištenja takvog oblika građe.¹⁹

¹⁷ Usp. Baumann Bettina. How the coronavirus impacts the book industry, 2020. URL: <https://www.dw.com/en/how-the-coronavirus-impacts-the-book-industry/a-53210592> (2021-09-18)

¹⁸ Usp. Readers on the bookshops they miss most: 'I can't wait to take my lockdown baby!' nav. dj.

¹⁹ Usp. Macmillan Drops Library E-Book Embargo. URL: https://beyondthebookcast.com/macmillan-drops-library-e-book-embargo/?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+Beyondthebookcastcom+%28Beyond+the+Book%29 (2021-09-19)

3. Otkazivanje događaja

Zbog pandemije su otkazani brojni društveni događaji da bi se spriječilo ili barem umanjilo širenje virusa. Nadležne zdravstvene i civilne institucije donose brojne preporuke o održavanju javnih događaja te se mnogi otkazuju ili se održavaju uz strogo propisane mjere – korištenje zaštitnih maski i dezinficijensa za ruke, održavanje propisane socijalne distance, umanjivanje bilo kakvog fizičkog kontakta i slično. Od početka promoviranja cijepljenja sve češće se uvodi i obaveza posjedovanja COVID potvrde o cijepljenju barem jednom dozom nekim od cjepiva. Na nekim događanjima, pogotovo onima koji se održavaju u zatvorenim prostorima, propisuju se još strože mjere, pogotovo po pitanju socijalne distance, te se postavlja ograničenje broja sudionika sukladno događaju i prostoru u kojem se održava. Pojedini gradovi donijeli su mjere koliko se najviše ljudi smije okupiti na pojedinim događajima. Početkom pandemije javno se mogao okupiti puno manji broj ljudi nego godinu kasnije jer se u nekoliko mjeseci svijet polagano priviknuo na takozvano „novo normalno“.

U svijetu nakladništva otkazivane se konferencije i sajmovi knjiga, događaji itekako važni za nakladnike, autore, i sve koji na bilo koji način sudjeluju u stvaranju knjige (ilustratori, dizajneri i drugi) i posjetitelje takvih događanja odnosno čitatelje. Neke konferencije koje su bile zakazane u najvećem jeku pandemije (ožujak i travanj) pomaknute su za nekoliko mjeseci, najčešće za ljetne i jesenske mjesece 2020., kad se situacija, kako se barem tada očekivalo, malo primiri. Neki od najvećih svjetskih nakladnika otkazali su sudjelovanje na sajmovima i prije nego što je sajam službeno pomaknut ili u potpunosti otkazan (neki od njih su Penguin Random House, HarperCollins i Hachette).²⁰ Nažalost, mnogi će zbog otkazivanja sajмова osjetiti ekonomski gubitak, posebno manja mjesta koja svake godine održavaju sajam te od njega profitiraju. Jedna od opcija je održavanje takvih događaja online. Neki od događaja koji su pomaknuli svoje datume ili su otkazani su sajmovi *57. Bologna's Children Book Fair*, *Madrid Book Fair*, *BISG – Book Industry Study Group*, sajam *Bogota International Book Fair*, konferencija *Irish Book Trade Conference*, konferencija *PANZ International Conference*, sajam *Tunis International Book Fair*, *London Book Fair*, *Leipzig Book Fair*, konferencije *BookExpo* i *BookCon* u New Yorku te mnogi drugi događaji.²¹ Na službenoj web stranici International

²⁰ Usp. Flood, Alison. London book fair cancelled over coronavirus fears, amid growing anger. URL: <https://www.theguardian.com/books/2020/mar/04/london-book-fair-cancelled-over-coronavirus-fears-amid-growing-anger> (2021-09-18)

²¹ Usp. Anderson, Porter. Coronavirus: Madrid Fair Moves to October; BISG Postpones; Macmillan Works at Home. URL: <https://publishingperspectives.com/2020/03/coronavirus-madrid-fair-bisg-bogota-tunis-new-zealand-publishers-events-covid19-march-13/> (2021-09-18)

Book Publishers mogu se pronaći novi datumi sajмова knjiga.²² *The Bookseller's 2020 British Book Awards* (the Nibbies) ceremonija pomaknuta sa svibnja na lipanj. Prije samog održavanja objavljeni su dobitnici nagrade po kategorijama (prema regijama Velike Britanije).²³

Jedan od najvećih gubitaka prouzročen otkazivanjem sajмова, kako je već navedeno, trpe manji gradovi. Takav gubitak osjetili su stanovnici grada Powysa (Wales) u kojem se održava poznati *Hay Literature Festival*. To je važan događaj za Velšane jer se svake godine na tom sajmu zaradi oko 25 milijuna funti što je golem novac za slabo razvijenu regiju u Ujedinjenom Kraljevstvu. S obzirom na to da se sajam nije održao organizatori su se oslonili na donacije kako bi umanjili ekonomski gubitak.²⁴

²² International Publishers Association. URL: <https://internationalpublishers.org/our-industry-menu/book-fairs> (2021-09-17)

²³ Usp. Anderson, Porter. Coronavirus: British Book Awards: Ceremony Postponed, Some Winners Announced. URL: <https://publishingperspectives.com/2020/03/british-book-awards-ceremony-postponed-some-winners-announced-covid19/> (2021-09-18)

²⁴ Usp. Cain, Sian. Hay literature festival cancelled due to coronavirus, putting future in jeopardy. URL: <https://www.theguardian.com/books/2020/mar/19/hay-literature-festival-cancelled-due-to-coronavirus-putting-future-in-jeopardy> (2021-09-18)

4. Autori

Pandemija utječe i na autore, kako pozitivno tako i negativno. Neki od njih možda će na neki način dobiti inspiraciju za nova djela, a neki su postali popularniji zbog svojih prethodnih naslova jer su im teme u dobu pandemije aktualne (epidemije, prirodne nepogode i sl.). Pojedini autori u svojim su djelima na neki način predvidjeli dolazak pandemije. Margaret Heffernan, autorica romana *Uncharted: How To Map the Future*, u jednom od poglavlja donekle je predvidjela dolazak pandemije, u ovom slučaju koronavirusa. Autorica iznosi ideju da je ljudski život općenito predvidljiv no smatra da nas virus zapravo uči suprotnom, da je život nepredvidljiv i da nikad ne znamo što će biti koliko god bili pametni – tako i s ovom pandemijom, nikad ne znamo što nas očekuje. Knjigu je počela pisati prije nekoliko godina.²⁵

4.1. Naslovi o epidemijama i novi naslovi u vrijeme pandemije

Mnogi su autori izražavali nezadovoljstvo složenom pandemijskom situacijom koju su i sami prilično osjetili. Primjerice, *Windham Campbell*, jedna od najvrjednijih književnih nagrada, dodjeljuje se 8 autora, a ukupan iznos nagrade je 1,32 mil. dolara. Jedan od nagrađenih autora upozorava da pisci i inače imaju određene financijske nesigurnosti, a razdoblje pandemije moglo bi dodatno negativno utjecati na autore, njihov rad i djela. Neki autori baš u ovako teškoj situaciji pronalaze inspiraciju za nove naslove. Kroz dugu povijest svjetske književnosti često su se objavljivali naslovi čija je tematika bila neka aktualna pojava, vrlo često pandemija. Jedan od najpoznatijih naslova je *Dekameron* Giovannija Boccaccia. To je poznato djelo koje se sastoji od sto kratkih priča. Radnja se odvija u Italiji koju je pogodila kuga, a sedam djevojaka i tri mladića odvajaju se od ostatka svijeta (današnjim rječnikom u karantenu) te si krute vrijeme pričajući priče. *Dekameron* je postao prilično aktualan jer opisuje sličnu situaciju (svijet pogođen pandemijom) te se u kontekstu ove pandemije često spominje.²⁶ Još neki od književnih klasika s temom pandemije neke bolesti (bilo stvarne ili izmišljene) su: Thomas More – *Utopija* (1516.), Francis Bacon – *Nova Atlantida* (1627.), Daniel Defoe – *Dnevnik kugine godine* (1722.), Albert Camus – *Kuga* (1947.).²⁷ Ovi i drugi naslovi postali su popularniji jer se javnost ponovno zainteresirala za njih upravo zbog tematike.

²⁵ Usp. Anderson, Porter. Margaret Heffernan on These 'Uncharted' Days and Our Addiction to Prediction. URL: <https://publishingperspectives.com/2020/03/margaret-heffernan-author-uncharted-days-our-addiction-to-prediction-covid19/> (2021-09-18)

²⁶ Usp. Metzger, Stephen M. Reasons for Reading the Decameron Even After Coronavirus Is Over. URL: <https://churchlifejournal.nd.edu/articles/reasons-for-reading-the-decameron-even-after-coronavirus-is-over/> (2021-09-18)

²⁷ Usp. Baumann Bettina nav. dj.

Krajem ožujka 2020. Alice Quinn, bivša izvršna direktorica Američkog pjesničkog društva, kontaktirala je 125 pjesnika u SAD-u kako bi istražila jesu li možda pisali stihove o ovoj pandemiji da bi nakon nekog vremena objavila knjigu s 85 pjesama o samoizolaciji, dosadi, koroni, čežnji i nadi. Neki od autora su Billy Collins, Jane Hirshfield, Kamilah Aisha Moon, Jenny Xie i Matthew Zapruder, a zbirka se zove *Together in a Sudden Strangeness: America's Poets Respond to the Pandemic*. Izdana je u lipnju kao elektronička knjiga, a za rujan je najavljeno tiskano izdanje. Neki od pjesnika ili netko od članova njihovih obitelji bili su žrtve virusa.²⁸ Neki autori uskoro planiraju izdati nove naslove čija je tematika upravo pandemija i događanja vezana uz nju tako da se u budućnosti očekuje mnoštvo takvih naslova.

Posebna kategorija novih naslova koji su se pojavili u doba pandemije su dječje knjige. Cilj takvih naslova je djecu poučiti kako da se čuvaju virusa te tako očuvaju i sebe i svoje bližnje. Nastaju iz sličnih motiva kao i ranije popularne priče i bajke za djecu (primjerice, Crvenkapica koja je nastala da bi djeca naučila da su srednjovjekovne šume opasna mjesta). Praktično se djeci objašnjava kako da izbjegnu virus i njegovo širenje, a nastaju u suradnji s javnim zdravstvenim organizacijama, liječnicima i književnicima za djecu. Također opisuju kako se roditelji nose sa stresom koji i djeca u ovoj pandemiji itekako proživljavaju. Većinom su odrasli prikazani kao uzori, ali mnogi naslovi prikazuju i djecu kao heroje koji se bore protiv pandemije. Neki od primjera naslova su *Hi. This is Coronavirus, The Magic Cure. Coronavirus: A Book for Children, My Hero is You! How kids can fight COVID-19, The Princess in Black and the Case of the Coronavirus* i mnogi drugi. Ti naslovi su u isto vrijeme i zabavni i poučnog karaktera te pomažu djeci i njihovim roditeljima da se nose s virusom i izazovima koje pandemija pred njih stavlja.²⁹

²⁸ Usp. Alter, Alexandra. Publishers Snap Up Corona Books, From Case Studies to Plague Poetry. URL: <https://www.nytimes.com/2020/05/18/books/coronavirus-books-publishing.html> (2021-09-18)

²⁹ Usp. P is for Pandemic: kids' books about coronavirus. URL: <https://theconversation.com/p-is-for-pandemic-kids-books-about-coronavirus-138299> (2021-09-18)

5. Reakcije hrvatskog nakladništva na pandemiju

Utjecaj pandemije na hrvatsko nakladništvo nije bitno različit od njezina utjecaja u ostatku svijeta, s tim da Hrvatska nema veliko i razvijeno nakladničko tržište te je stoga nakladništvo u još većoj krizi. Hrvatski nakladnici također pronalaze načine kako da najbolje djeluju u cijeloj situaciji. Hoću knjigu, najveći knjižarski lanac u Hrvatskoj, još je 2018. godine pokrenuo webshop koji broji više od 30,000 naslova i neknjiških artikala. Taj webshop 2020. godine dolazi do većeg izražaja, ali nije bilo moguće spustiti ili ukinuti cijenu dostave jer knjižara ovisi o kurirskoj službi. Zato je pokrenuta akcija „Knjigom protiv korone“ koja je razvijena u suradnji s partnerskim izdavačima te je tijekom akcije cijena velikog broj samih artikala u webshopu snižena. U akciji su sudjelovali mnogi poznati hrvatski autori (Kristian Novak, Bruno i Maja Šimleša, Davor Špišić, Danica Jurišić Spasović i mnogi drugi) koji su svaki dan čitali poglavlja iz svojih omiljenih knjiga, a samom akcijom željelo se pokazati da je knjiga živa bez obzira na to što su knjižare i knjižnice zatvorene. Pojedine knjižare omogućile su besplatnu dostavu, čak i bez obzira na naručeni iznos, primjerice Ocean more, Fraktura i Knjižara Ljevak.³⁰ Naklada Ocean More svojim čitateljima je poslala i prigodnu poruku: „S obzirom na nastalu situaciju, želimo dati svoj mali doprinos zajednici i poticati aktivnost koja sigurno neće biti otkazana, koja je kao stvorena za boravak kod kuće, a za koju mnogi u uobičajenoj svakodnevici nemaju vremena – to je čitanje! Slušajte savjete stručnjaka, ne paničarite, pazite na svoje bližnje i sebe i ostanite kod kuće.“³¹ Verbum također pokreće akciju „Na sigurnom – i s dobrom knjigom“ kojom nudi popust od 20% na sva svoja izdanja te besplatnu poštarinu za narudžbe iznad 99 kuna. Većina nakladnika nudila je popuste od 10 do 30% (Hena-com, Znanje, Fraktura) dok neki nude popuste do 70% (Naklada Ljevak, VBZ). Mnogi, kako je rečeno, imaju besplatnu poštarinu.³² U mnogim knjižarama mogu se pronaći zanimljivi i aktualni instant naslovi koji govore o pandemiji. Autori na svoj način iznose viđenje pandemije i njezinog utjecaja na njih same i na svijet oko njih. Mogu se izdvojiti zanimljivi naslovi poput *Gdje je Bog u doba koronavirusa?* autora Johna Lennoxa izdana u nakladi Verbuma³³, *Marsovci kontra kovida*

³⁰ Usp. Derk, Denis. Knjižari i nakladnici bore se za svakog kupca u izvanrednim okolnostima. URL: <https://www.vecernji.hr/kultura/knjizari-i-nakladnici-bore-se-za-svakog-kupca-u-izvanrednim-okol-1387434> (2021-09-18)

³¹ Kekez, Siniša. Hrvatski nakladnici reaguju na zatvaranje knjižara: naslove iz ponude nude s popustom na cijenu i na poštarinu. URL: <https://slobodnadalmacija.hr/kultura/knjizevnost/hrvatski-nakladnici-reagiraju-na-zatvaranje-knjizara-naslove-iz-ponude-nude-s-popustom-na-cijenu-i-na-postarinu-1011774> (2021-09-18)

³² Usp. Kekez, Siniša nav.dj.

³³ Usp. Uskoro u knjižare Verbum stiže knjiga "Gdje je Bog u doba koronavirusa" autora Johna Lennoxa!. URL: <https://verbum.hr/novosti/uskoro-u-knjizare-verbum-stize-knjiga-gdje-je-bog-u-doba-koronavirusa-autora-johna-lennoxa> (2021-09-19)

groznog (Šimun Doljanin) u nakladi Salesiane³⁴ te *Hrvatski Decameron: dnevnik samoizoliranog intelektualca* autora Tomislava Čadeža.³⁵

Objavljen je i javni poziv za otkup knjiga za narodne knjižnice u 2020. godini Ministarstva kulture. Cilj je pomoći hrvatskim nakladnicima da prebrode krizu. Otkupljivale su se knjige domaćih nakladnika na hrvatskome jeziku objavljene od listopada 2019. i tijekom 2020. godine, ali samo nakladnika koji se pridržavaju Sporazuma o jedinstvenoj cijeni knjige, i koji su dostavili obvezne primjerke prijavljenog izdanja Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici. To se konkretno odnosi na djela suvremene domaće književnosti, prijevode djela suvremene svjetske književnosti, djela od temeljne vrijednosti za nacionalnu kulturu i umjetnost te vrijedne knjige i slikovnice za djecu i mlade.³⁶

Bez obzira na novonastalu situaciju uspješno je održana dugogodišnja manifestacija „Noć knjige“ koja se 2020. godine održavala pod geslom „s knjigom nisi izoliran“. Manifestacija se tradicionalno održava 23. travnja na Svjetski dan knjige, a 2020. godine odvijala se sukladno mogućnostima, dakle u virtualnom obliku. Na događaju se između ostalog govorilo i o utjecaju pandemije na svjetsko i domaće nakladništvo.³⁷ Održan je i najveći hrvatski sajam knjiga, 43. međunarodni sajam Interliber (10. – 15. studenog 2020.) uz pridržavanje već poznatih mjera što je važan događaj za domaće nakladnike i sve ljubitelje knjiga.³⁸ Kako bi se promovirala dostupnost knjige po sajamskim cijenama Zajednica nakladnika i knjižara Hrvatske gospodarske komore u studenom 2020. osmislila je projekt „Knjiga svima i svuda“. Projekt je uspješno održan 2020. i 2021. u studenom povodom Interlibera te u travnju 2021. povodom Noći knjige. Tim su projektom omogućeni popusti u knjižarama, bilo fizičkim ili u web shopu, i to diljem Hrvatske.³⁹ Projekt se održavao paralelno s još jednim događajem važnim za hrvatsko nakladništvo, Godinom čitanja koju je proglasila Vlada Republike Hrvatske. Godinom čitanja određena je 2021. godina i to pod geslom „Čitajmo da ne ostanemo bez riječi“ te su održani brojni događaji i manifestacije te dodijeljene nagrade kako bi se razvila motivacija i interes građana za čitanje.⁴⁰ Svi događaji održani su sukladno

³⁴Usp. Predstavljena knjiga "Marsovci kontra Kovida Groznog" don Šimuna Doljanina, 2021. URL: <https://ika.hkm.hr/novosti/predstavljena-knjiga-marsovci-kontra-kovida-groznog-don-simuna-doljanina/> (2021-09-18)

³⁵ Hrvatski Decameron: Dnevnik samoizoliranog intelektualca, 2020. URL: <https://www.hocuknjigu.hr/proizvodi/knjige/publicistika/biografija/hrvatski-decameron> (2021-09-18)

³⁶ Usp. Angeleski, Zoran. Otkupom knjiga ublažiti korona udar na nakladnike, 2020. URL: <https://www.glasistre.hr/kultura/otkupom-knjiga-ublaziti-korona-udar-na-nakladnike-629983> (2021-09-18)

³⁷ Usp. Noć knjige. URL: <https://nocknjige.hr/index.php> (2021-09-18)

³⁸ Usp. Interliber. URL: <https://www.zv.hr/sajmovi-7/interliber-2519/2519> (2021-09-17)

³⁹ Usp. Knjiga svima i svuda. URL: <https://knjigasvimaisvuda.znk.hr/> (2022-02-23)

⁴⁰ Usp. Godina čitanja 2021. URL: <https://citaj.hr/> (2022-02-23)

važecim mjerama zaštite od koronavirusa, a neki su upravo zbog toga održani u vanjskom prostoru jer se tako manje širi zaraza nego u zatvorenom prostoru. Primjer je knjižara Nova iz Osijeka koja je tijekom ljetnih mjeseci 2020. i 2021. promocije knjiga te dodjele književnih nagrada održavala ispred knjižare koja se nalazi na središnjem osječkom trgu. Na tim je događajima okupljen velik broj posjetitelja, a i neke od događaja bilo je moguće pratiti putem prijenosa uživo na Facebook stranici knjižare Nova.⁴¹

Kako se u ovoj situaciji snalaze tek pokrenute knjižare? Primjer je već spomenuti lanac Hoću knjigu, mladi knjižarski lanac koji posluje oko tri godine. Suvlasnik i direktor lanca Matija Fojs navodi kako početkom svibnja, kada su se knjižare mogle ponovno otvoriti, tvrtka nije otvorila sve svoje knjižare, ali se pouzdala u one u trgovačkim centrima jer su općenito ostvarivale najveći promet. Bez obzira na to, i takve knjižare rade 30 – 40% manje nego 2019. godine. Nadalje, tvrtka je odustala od uvođenja noviteta i novih poslovnica što je uoči pandemije imala u planu. Prodaja preko webshopa je porasla, ali ipak nedovoljno da nadoknadi zaradu koja se ostvari u fizičkim knjižarama. Srećom, uspjeli su sačuvati svih 60 radnih mjesta tako da niti jedan radnik nije ostao bez posla. Oslonili su se na vlastiti „crni fond“ i pomoć države. Sve u svemu, uspjeli su se koliko su mogu održati i posluju sukladno situaciji te se nadaju da će uskoro doći na svoje s obzirom na to da je Hoću knjigu vrlo uspješan knjižarski lanac (i jedini knjižarski lanac u Hrvatskoj koji nije ujedno i izdavač).⁴² Primjer kako u doba pandemije posluje jedna knjižara koja dugo postoji je već navedena knjižara Nova iz Osijeka koja je otvorena prije više od 30 godina. Vlasnik knjižare Ivica Vuletić navodi kako je pandemija itekako predstavila izazov za poslovanje te nije preostalo ništa drugo nego prilagodba nastaloj situaciji. Država je već u vrijeme potpunog zatvaranja pomogla knjižari s isplatom plaća što je pomoć koja je došla u pravo vrijeme. S obzirom na to da je i samo nakladništvo u krizi to je itekako utjecalo na prodaju jer je manje kupaca u knjižari no Vuletić navodi kako je bez obzira na to pokrenut novi trend a to je povratak knjizi. Kupci su se, vrlo često zbog zasićenja ostalim aktivnostima (npr. gledanjem filmova), u ovoj krizi vratili čitanju, a knjižara Nova svojim je kupcima omogućila i prodaju putem web shopa koji je radio u vrijeme potpunog zatvaranja.⁴³

⁴¹ Usp. Dodjela Nagrade “Anto Gardaš”. URL: <http://dhk.hr/ogranici-dhk/detaljnije/dodjela-nagrade-anto-gardas2> (2022-02-23)

⁴² Usp. Matija Fojs : Nakladnici bi se trebali baviti nakladom, a knjižari prodajom njihove naklade, 2020. URL: <https://mvinfo.hr/clanak/matija-fojs-nakladnici-bi-se-trebali-baviti-nakladom-a-knjizari-prodajom-njihove-naklade> (2021-09-10)

⁴³ Usp. Dolazi manje kupaca, ali neki su se ljudi u ovoj krizi vratili knjizi. URL: <http://www.glas-slavonije.hr/vijest.aspx?id=454960> (2022-02-23)

6. Čitanje u vrijeme pandemije

Epidemija zarazne bolesti općenito, a posebno sada aktualne COVID-19, uvijek je izvor stresa i to čak i među onima koji možda i nisu bili zaraženi virusom ili u obitelji i među bližnjima imali nekoga tko je bio zaražen. Najveći utjecaj epidemija ovakvih razmjera ima na zdravstvene djelatnike koji su najviše u kontaktu s oboljelima, a posebno je tako bilo za vrijeme akutne faze pandemije. Jedno od rješenja koje može barem donekle pomoći onima pod stresom je biblioterapija, čitanje pomno odabranih materijala koji mogu pomoći osobi da lakše prebrodi stresno razdoblje. Ova terapija mogla bi se koristiti za vrijeme pandemije jer smo svi svjedoci kakve posljedice cijela situacija ostavlja na naše zdravlje, psihičko ili fizičko. Danas je vrlo čest scenarij: nalazimo se u karanteni, radimo ili se obrazujemo na daljinu (jer drugačije u toj situaciji nije ni moguće), slušamo vijesti na kojima je prva objava upravo pandemija. Tada slušamo o dnevnom broju oboljelih, izliječenih, cijepljenih i umrlih, prvo kod nas pa onda i u svijetu. U nekom trenutku pojavi se zasićenje kada čovjek više ne može pratiti tolike vijesti koje govore o negativnim stvarima. Tada se poseže za nečim što pomaže odvratanju pozornosti – to može biti bilo što, društvena igra, omiljeni film ili serija, hobi kojim se inače bavimo (ili smo se oduvijek željeli baviti, samo nismo imali vremena) i naravno, knjiga. Nažalost, i tu možemo osjetiti određeni stres jer možda ne možemo posjetiti fizičku knjižnicu ili knjižaru. Srećom, nude se elektroničke knjige koje su sad više nego ikad dobrodošle i popularne.⁴⁴

Cijela situacija oko pandemije donosi težinu na mentalno zdravlje pojedinaca, tako da se u zadnje vrijeme ljudi često žale na konstantni stres, tjeskobu, depresiju, nesanicu te posttraumatski stresni poremećaj. Oni koji su ostali bez posla zbog pandemije najviše se žale na tjeskobu i psihološki nemir. Mnogi se osjećaju usamljeno, nemirno, brinu se za svoje financijsko stanje, a svi ti simptomi povećavaju se kako pandemija uzima sve više maha u svijetu.⁴⁵ Knjiga može poslužiti kao sredstvo za bijeg od stvarnosti i odlazak u izmišljeni svijet koji nudi utjehu. Svakidašnji život često je težak sam po sebi, a situacija poput pandemije samo dodaje još više težine koja narušava mir i zdravlje. Knjiga i pisana riječ može u tako teškim okolnostima biti i neka vrsta lijeka ili se koristiti kao terapija. Biblioterapija je oblik kliničke

⁴⁴ Usp. Stip Emmanuel; Östlundh Linda; Abdel Aziz Karim. *Bibliotherapy: Reading OVID During COVID*. // *Frontiers in Psychiatry* 11 (2020). URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsy.2020.567539/full> (2021-07-26)

⁴⁵ Usp. Marroquín, Brett; Vine, Vera; Morgan, Reed. *Mental Health During the COVID-19 Pandemic: Effects of Stay-at-Home Policies, Social Distancing Behavior, and Social Resources*. *Psychiatry Research* 293 (2020). URL: https://www.researchgate.net/publication/343783896_Mental_Health_During_the_COVID-19_Pandemic_Effects_of_Stay-at-Home_Policies_Social_Distancing_Behavior_and_Social_Resources (2021-09-18)

terapije koja koristi čitanje kao dio tretmana, a povezana je sa psihoterapijom. Često se koristi za pomoć pri tretiranju različitih poremećaja mentalnog zdravlja (primjerice depresije, poremećaja spavanja, anksioznosti i dr.). Upravo se ta terapija koristila nakon Prvog svjetskog rata kako bi se ublažile posljedice trauma izazvanih ratom kod vojnika koji su se vratili iz bitke. Kasnije se terapija širi i na druga područja prvenstveno diljem Sjeverne Amerike od čega su profitirali upravo knjižari. Postoje tri kategorije literature koja se najviše koristila: klasična književnost (romani, poezija) koja pomaže pacijentu da se bolje osjeća, psihologija kojom se pacijentu može objasniti njegovo stanje te knjige o samopomoći koje mogu pomoći kognitivnom razvoju pacijenta. Do sredine 19. st. uglavnom se koristila vjerska literatura. Prvi poznati primjeri biblioterapije u medicini potječu iz Egipta. Rimljani i Grci su prepoznali terapijske prednosti čitanja koje se smatralo svojevrsnom katarzom od negativnih utjecaja. Danas mnogi znanstvenici ističu kako je važno da literatura koja se u terapiji koristi bude personalizirana te da pacijenti imaju mogućnost da si ju sami i odaberu.⁴⁶

6.1. Reakcije čitatelja na pandemiju

Neki autori 2020. godinu smatraju „godinom čitanja tiskanih, digitalnih i audio knjiga“ gdje se pokazuje značajan porast čitanja u dobnoj skupini između 15 i 24 godine te se mnogi novi čitatelji prebacuju na čitanje elektroničkih te slušanje audio knjiga. Istraživanje je provedeno u Francuskoj. Neki od zaključaka su da je jedan od četvero ispitanih barem jednom pročitao digitalnu knjigu, od početka pandemije proizašlo je milijun novih čitatelja u godinu dana, 26% ispitanih poslušalo je barem jednu audio knjigu.⁴⁷ Teme koje bi mogle biti aktualne 2021. i povisiti prodaju knjiga su knjige o poslovanju na daljinu i videokonferencije, kuharice, priručnici o računalima, učenje jezika, školovanje djece kod kuće, zdravlje (cjepiva, dijete, vježbanje, samopomoć), romani o post apokalipsi, zbirke mozgalica i sl.⁴⁸

U studenom 2021. objavljeno je istraživanje *The digital consumer book barometer. Ebooks and audiobooks in Canada, Germany, Italy, Spain, Brazil, Mexico* u kojem su surađivali Bookwire, DeMarque, e-digita i International Publishing Distribution Association. Cilj je kontinuirana analiza tržišta i digitalnih trendova nakladničke industrije, posebno elektroničkih

⁴⁶ Usp. isto

⁴⁷ Usp. Anderson, Porter. France's New Report: 2020 Has 'Converted' Many Readers, 2021. URL: <https://publishingperspectives.com/2021/04/frances-new-report-2020-has-converted-many-new-readers-covid19/> (2021-09-18)

⁴⁸ Usp. Guren, C., McIlroy, T. Sieck, S. COVID-19 and Book Publishing: Impacts and Insights for 2021. URL: https://thefutureofpublishing.com/new/wp-content/uploads/2021/01/COVID-19_and_Book_Publishing-FINAL.pdf (2021-09-18)

i audio knjiga, u razdoblju od 2019. do prve polovice 2021. Obuhvaćena je cijena, žanr i oblik distribucije. Njemačko govorno područje (Njemačka, Austrija, Švicarska) obilježio je porast čitanja određenih žanrova e-knjiga, posebno kriminalističkih romana i trilera. Godine 2020. je značajno porastao broj preuzetih naslova te broj članarina i posuđivanje knjiga u knjižnicama. U Italiji, koja je početkom pandemije bila jedna od zemalja najviše pogođenih virusom, zabilježen je porast preuzimanja e-knjiga. Popularni žanrovi su publicistika i vanžanrovska beletristika. U Španjolskoj je porasla prodaja i tiskanih i elektroničkih izdanja. Prije pandemije Španjolska je bila tržište izrazito jeftinih naslova no dolaskom pandemije naslovi poskupljuju (prije su cijene prema broju prodanih primjeraka u odnosu na dominantni žanr bile ispod 5 eura, sada su u rasponu 5 – 9,99 eura). Za usporedbu, ta cijena u njemačkom govornom području i Italiji je u rasponu 0 – 4,99 eura. Dominantni žanrovi bili su ljubavni romani i obrazovanje. Čitatelji su na svim tržištima pokazali najveći interes upravo za elektronička i audio izdanja zbog porasta novog distribucijskog i poslovnog modela zbog kojeg su se takvi naslovi popularizirali, pogotovo u vrijeme pandemije zbog njihove veće dostupnosti.⁴⁹

⁴⁹ Usp. Wischenbart, Ruediger. Fleischhacker, Michaela Anna. The digital consumer book barometer: A report on ebook and audiobook sales in Canada, Germany, Italy, Spain, Brazil, Mexico. URL: <https://www.wischenbart.com/page-4> (2021-12-16)

7. Istraživanje – Čitateljske navike studenata u vrijeme pandemije COVID-19 virusa

Promjene koje je sa sobom donijela pandemija virusa itekako su osjetili i studenti. U ožujku 2020. godine propisano je potpuno zatvaranje (eng. *lockdown*) koje je trajalo do svibnja iste godine kada se sav rad, koliko je to moguće, prebacuje na rad od kuće. Za studente tada započinje drugačiji način rada koji više nije slušanje predavanja uživo na fakultetima već iz svoga doma preko različitih platformi za videopoziv na kojima nastavnici održavaju predavanja također iz svojih domova. Ova pandemijska situacija mijenja cjelokupno iskustvo studiranja te se studenti moraju prilagoditi novom načinu rada, slušanju predavanja, polaganju ispita i svega ostalog što čini studiranje. Zatvaranje institucija za vrijeme potpunog zatvaranja podrazumijeva i zatvaranje knjižnica tako da je i dostupnost stručne literature potrebne za studij studentima često stvarala probleme.

U ovom istraživanju željeli su se dobiti podaci o čitateljskim navikama studenata prije te za vrijeme pandemije, odnosno konkretno za vrijeme potpunog zatvaranja (razdoblje od ožujka do svibnja 2020. godine). Odabrano je razdoblje potpunog zatvaranja zato što je to razdoblje čije se trajanje moglo točno odrediti dok je pandemija u trenutku pisanja rada još uvijek trajala i nije se znalo koliko će dugo trajati. Cilj istraživanja bio je utvrditi koliko su se promijenile čitateljske navike studenata prije i za vrijeme pandemije.

U istraživanju su se tražili odgovori na pitanja kojima bi se dobila jasnija slika o čitateljskim navikama studenata prije i za vrijeme potpunog zatvaranja kroz:

- dobivanje podataka o čitateljskim navikama prije potpunog zatvaranja (ožujak – svibanj 2020. godine) kao što su učestalost čitanja, omiljeni žanrovi i dr.,
- dobivanje podataka o provođenju vremena za vrijeme potpunog zatvaranja kako bi se utvrdilo koliko je ispitanika provelo vrijeme u čitanju (između ostalih aktivnosti),
- dobivanje podataka o čitateljskim navikama za vrijeme potpunog zatvaranja (ožujak – svibanj 2020. godine) kao što su učestalost čitanja, omiljeni žanrovi i dr.,
- dobivanje podataka o čitanju stručne literature za vrijeme potpunog zatvaranja,
- učestalost čitanja za vrijeme samoizolacije (ako je ispitanik u istoj u nekom trenutku pandemije završio).

8. Metodologija istraživanja

8.1. Uzorak

Istraživanje je provedeno među studentima na području Republike Hrvatske, na uzorku od 202 ispitanika. Sudjelovalo je 148 ženskih te 54 muških ispitanika u dobi između 18 i 34 godine. Uzorak se većinom sastoji od studenata društvenog smjera obrazovanja, a najviše ispitanika pohađa 2. godinu diplomskog studija. Uzorak nije u potpunosti reprezentativan jer njime nije obuhvaćena cjelokupna studentska populacija zbog samog postupka provođenja anketiranja.

8.2. Instrumentarij i obrada podataka

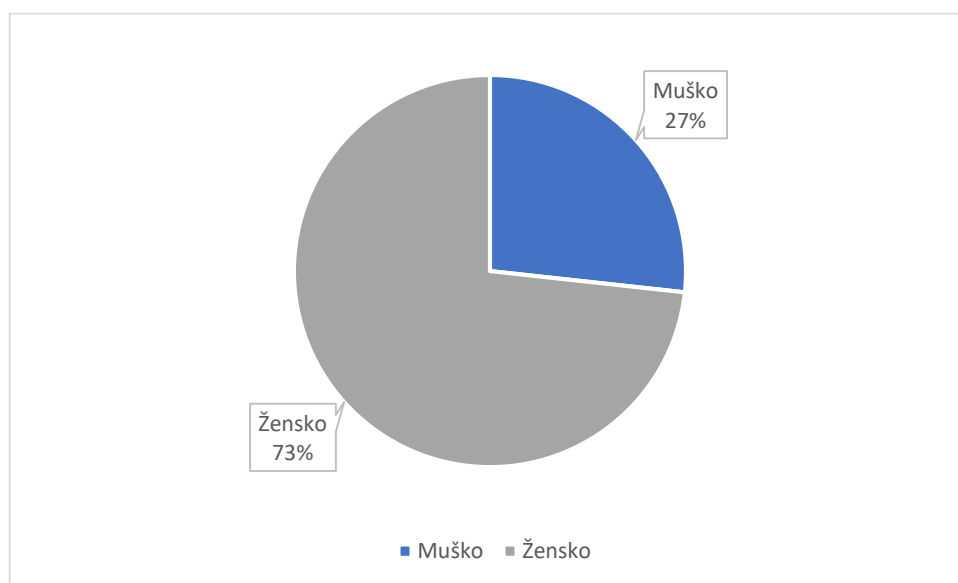
Istraživanje je provedeno metodom anketiranja putem Google Forms obrasca. Obrazac je podijeljen putem društvenih mreža u grupama u kojima se nalaze uglavnom ili najviše studenti. Odgovori su prikupljeni od sredine do kraja rujna 2021. godine. Anketiranje je bilo u potpunosti anonimno.

Upitnik sadrži 25 pitanja otvorenog i zatvorenog tipa raspoređenih u tri kategorije. Prva kategorija odnosi se na demografske pokazatelje (spol, dob, fakultet, smjer, godina studija), druga kategorija na čitateljske navike prije pandemije (učestalost čitanja, omiljeni žanrovi i područja i dr.), a treća na čitateljske navike za vrijeme potpunog zatvaranja (razdoblje ožujak – svibanj 2020. godine).

Nakon provedenog istraživanja analizirani su podaci dobiveni u pojedinoj kategoriji pitanja. Podaci su obrađeni putem Google Forms alata te kroz MS Excel.

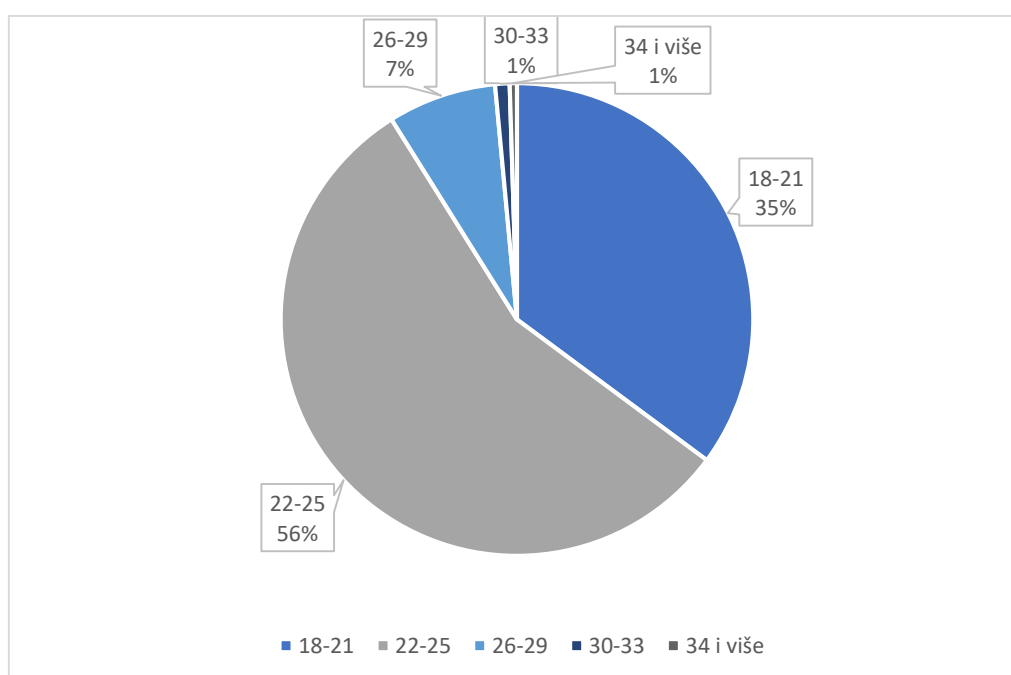
9. Rezultati analize i interpretacija dobivenih podataka

9.1. Demografske karakteristike ispitanika

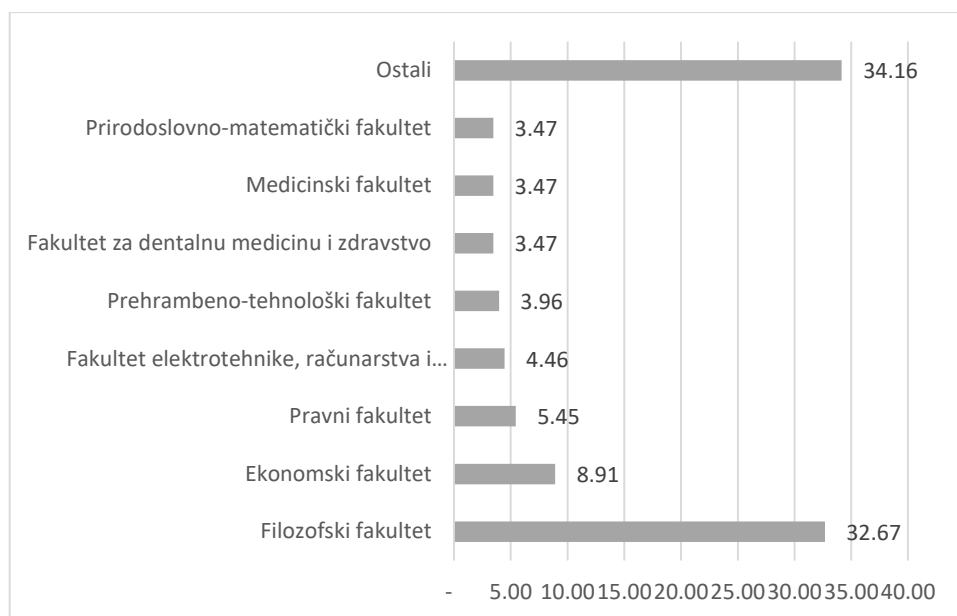
Slika 1. Spol ispitanika

Od 202 ispitanika, 148 anketiranih studenata (73%) je ženskog spola, a 54 (27%) je muškog spola. Anketi su većinom pristupile studentice ženskog spola pa će se i rezultati istraživanja temeljiti većinski na stavovima ženskog dijela anketiranih ispitanika.

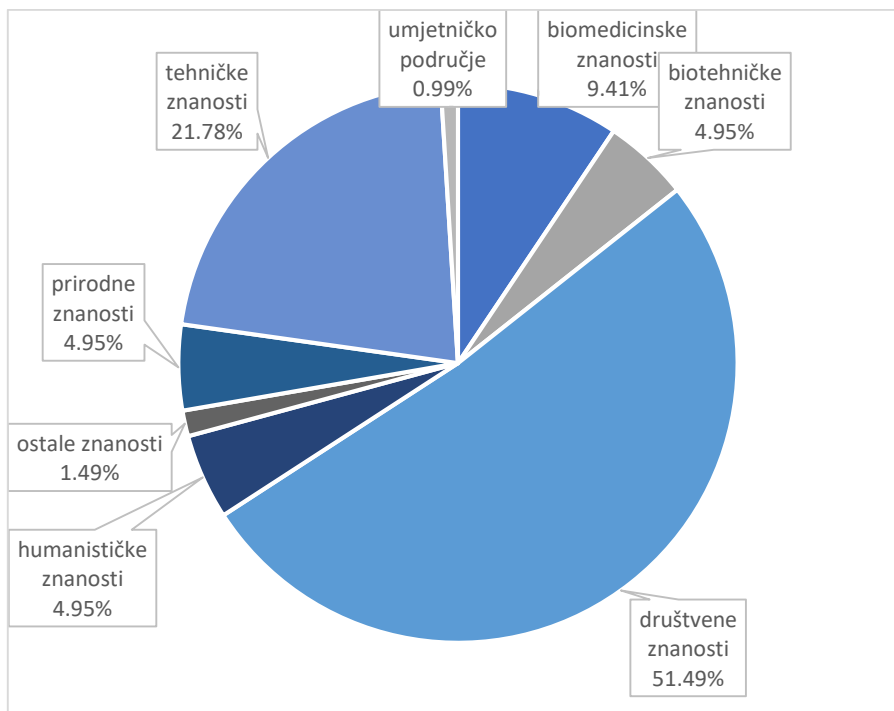
Slika 2. Dob ispitanika

Od 202 ispitanika, njih 113, što je više od pola ispitanika (56%), je u dobi između 22 i 25 godina. Slijede ispitanici u dobi između 18 i 21 godine, njih 71 (35%), zatim ispitanici u dobi između 26 i 29 godina (njih 15 što iznosi 7% od ukupnog broja ispitanika) te po 2 ispitanika iz skupina 30 – 33 i 34 i više godina (po 1% od ukupnog broja ispitanika).

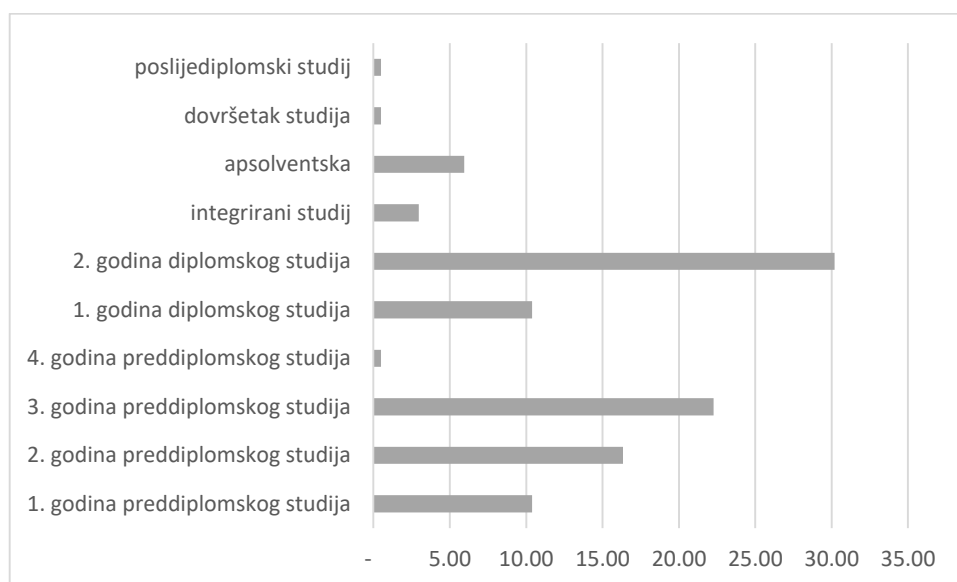
Slika 3. Fakulteti ispitanika

Od 202 ispitanika 66 ispitanika pohađa Filozofski fakultet (32,67%), 18 Ekonomski fakultet (8,91%), 11 Pravni fakultet (5,45%), 9 Fakultet elektrotehnike, računarstva i informacijskih tehnologija (4,46%), 8 Prehrambeno-tehnološki fakultet (3,96%) te je po 7 studenata sa Fakulteta za dentalnu medicinu i zdravstvo, Medicinskog fakulteta i Prirodoslovno-matematičkog fakulteta (po 3,47%). Ostali fakulteti, 34,16% su fakulteti koje je naveo po jedan ispitanik te su stavljeni pod istu kategoriju (Ostali).

Slika 4. Znanstvena područja kojima pripadaju fakulteti ispitanika

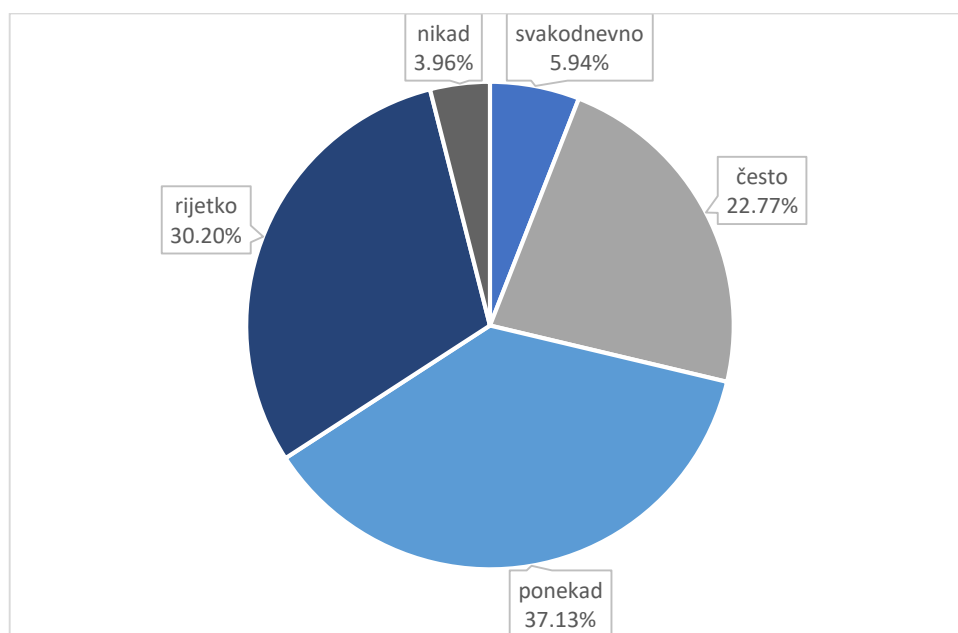
Od 202 ispitanika najviše njih (104) studira na fakultetu iz područja društvenih znanosti (51,49%), potom slijede tehničke znanosti koje je navelo 44 ispitanika (21,78%), zatim 19 ispitanika iz biomedicinskih znanosti (9,41%), po 10 ispitanika iz biotehničkih, humanističkih i prirodnih znanosti (po 4,95%), 3 iz ostalih znanosti (1%) i 2 iz umjetničkog područja (0,99%).

Slika 5. Godine studija

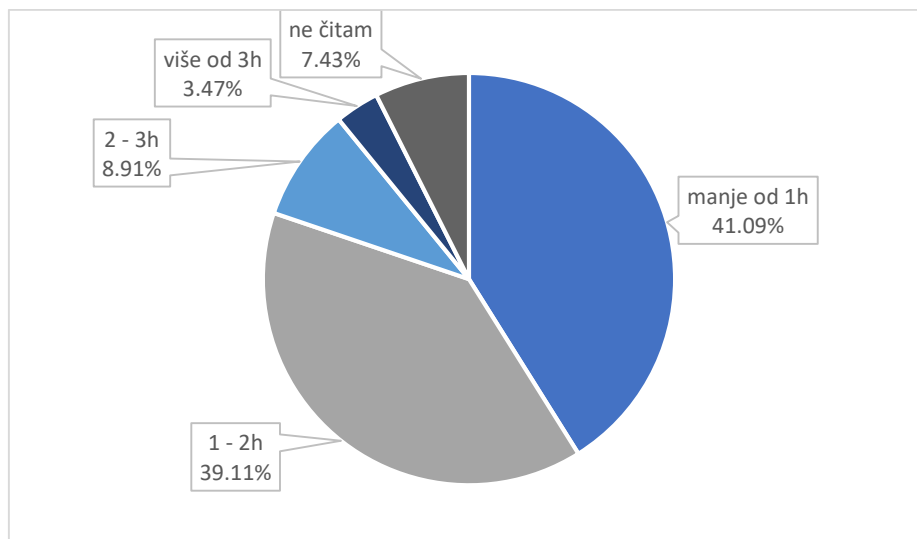
Od 202 ispitanika njih 61 (30,2%) pohađa 2. godinu diplomskog studija, 45 (22,28%) 3. godinu diplomskog studija, 33 (16,34%) 2. godinu preddiplomskog studija. Po 21 student pohađa 1. godinu preddiplomskog i prvu godinu diplomskog studija (po 10,4%). 12 studenata je na absolventskoj godini (5,94%), 6 studenata je sa integriranog studija (2,97%) te po jedan student sa 4. godine preddiplomskog studija, dovršetka studija i poslijediplomskog studija (0,5%).

9.2. Čitateljske navike prije pandemije COVID-19

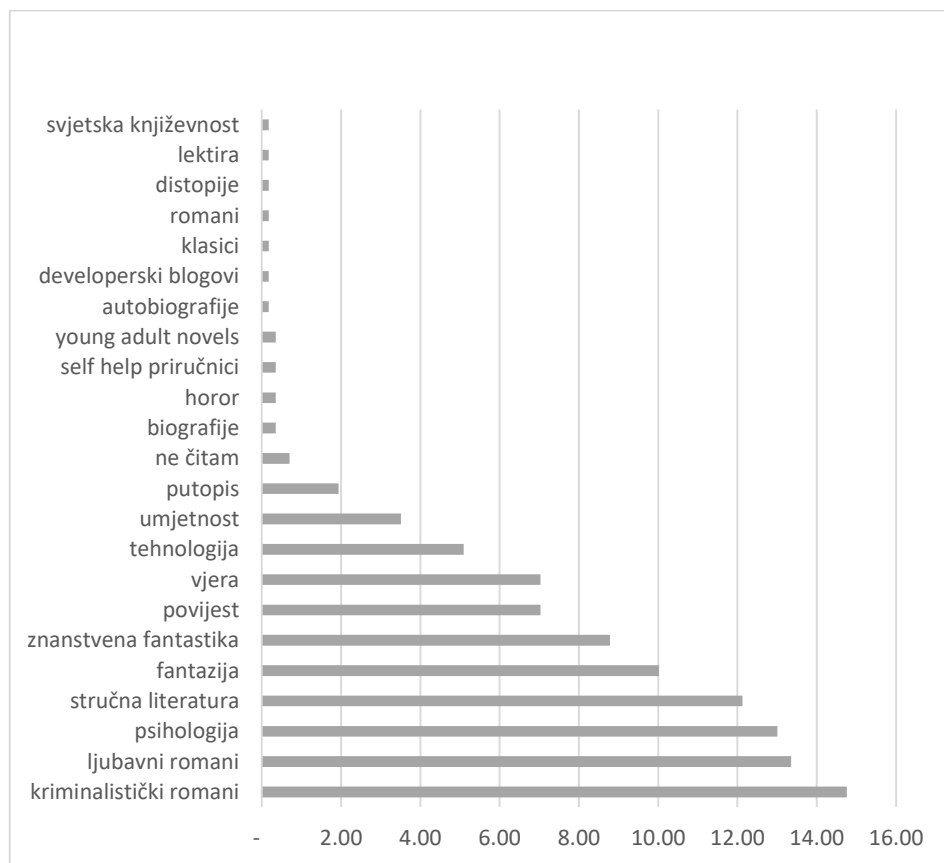
Slika 6. Učestalost čitanja (prije pandemije)

Na pitanje „Koliko ste prije pandemije COVID-19 čitali u slobodno vrijeme (mimo redovitih studentskih obaveza)?“ 5,94% studenata (njih 12) odgovorilo je da čita svakodnevno, 22,77% (46) često, 37,13% (75) ponekad, 30,2% (61) rijetko te 3,96% (8) nikad.

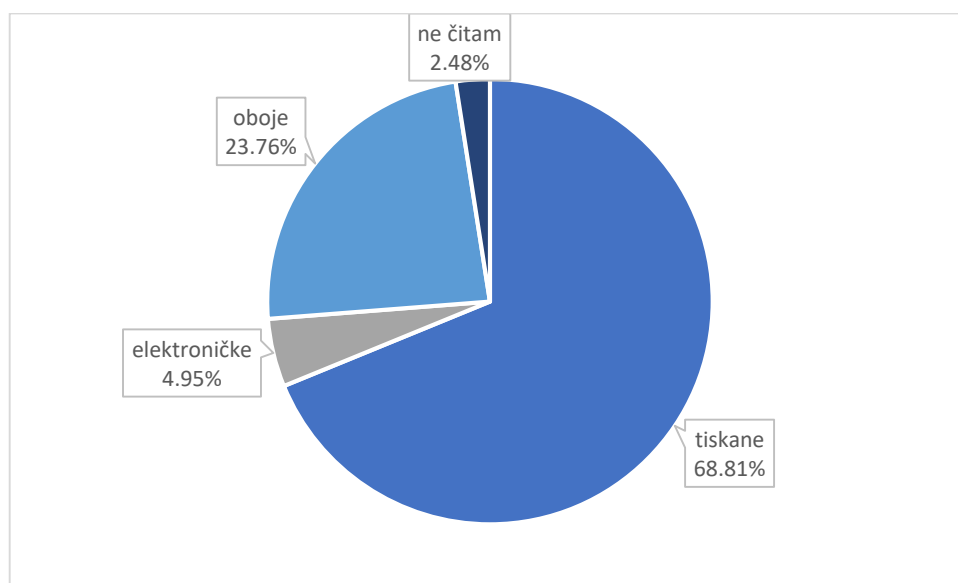
Slika 7. Vrijeme provedeno dnevno u čitanju (u satima)

Na pitanje „Ako ste čitali, koliko ste vremena dnevno otprilike proveli u čitanju?“ od 202 ispitanika, 83 ispitanika (41,09%) navelo je da čita manje od 1h dnevno, 79 ispitanika (39,11%) čita 1-2h dnevno, 18 ispitanika (8,91%) 2-3h te 7 ispitanika (3,47%) više od 3h. 15 ispitanika (7,43%) navelo je da ne čita.

Slika 8. Omiljeni žanrovi

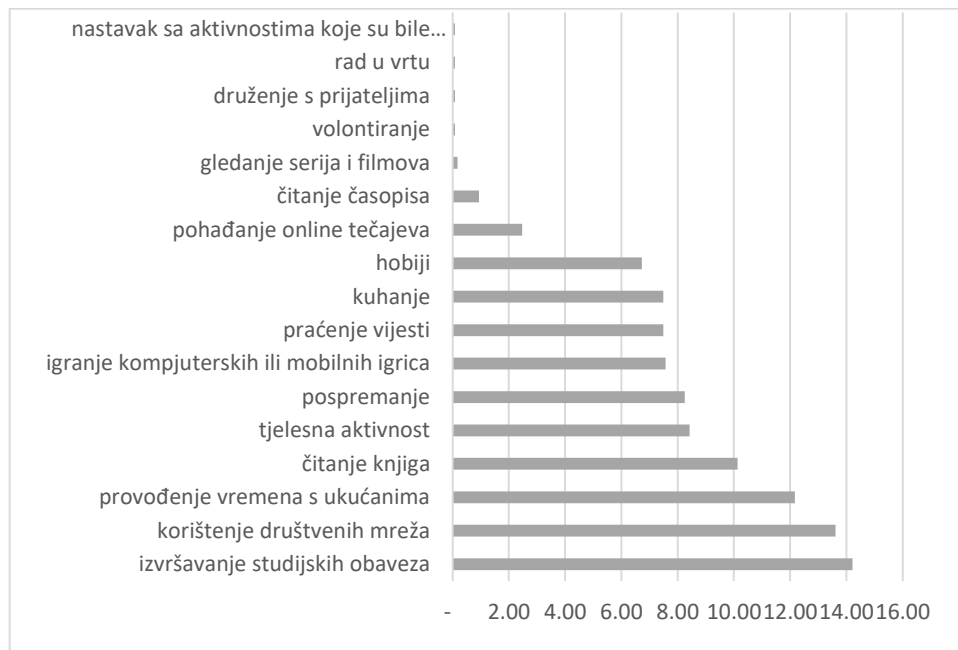
Kod pitanja „Koje ste žanrove i područja najviše čitali?“ bili su ponuđeni određeni žanrovi i područja (znanstvena fantastika, fantazija, kriminalistički romani, ljubavni romani, putopis, povijest, tehnologija, umjetnost, psihologija, vjera i stručna literatura) te su ispitanici također mogli navesti i ako nešto drugo čitaju. Najčitaniji žanr su kriminalistički romani koje je navelo 84 ispitanika (14,76%), potom slijede ljubavni romani (76 ispitanika, 13,36%), psihologija koju je navelo 74 ispitanika (13,01%), stručna literatura (69 ispitanika, 12,13%), fantazija (57 ispitanika, 10,02%), znanstvena fantastika (50 ispitanika, 8,79%), povijest i vjera (po 40 ispitanika, 7,03%), tehnologija 29 ispitanika, 5,1%), umjetnost (20 ispitanika, 3,51%), putopis (11 ispitanika, 1,93%). Od ostalih žanrova i područja koje su ispitanici naveli, po dvoje ispitanika navelo je biografije, horor, self help priručnike i young adult novels (po 0,35%), a po jedan ispitanik autobiografije, developerske blogove, klasike, romane, distopije, lektiru i svjetsku književnost (po 0,18%). 4 ispitanika (0,7%) navelo je da ne čita.

Slika 9. Preferirani oblik knjige

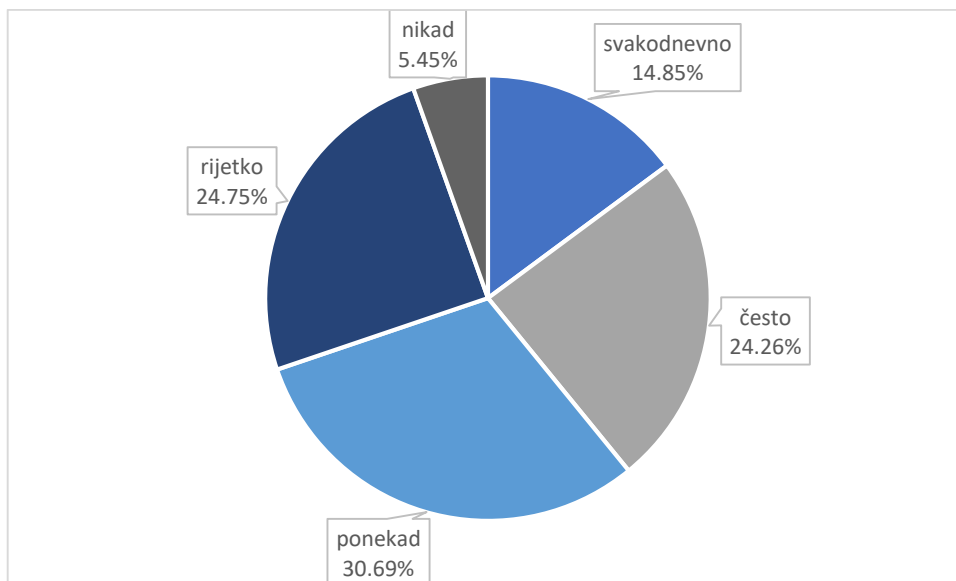
Kod pitanja „U kojem obliku preferirate knjige?“ od 202 ispitanika 139 preferira tiskane knjige (68,81%), 10 preferira elektroničke knjige (4,95%), 48 ispitanika preferira i tiskane i elektroničke knjige (23,76%). 5 ispitanika (2,48%) navelo je da ne čita.

9.3. Čitateljske navike u vrijeme pandemije COVID-19

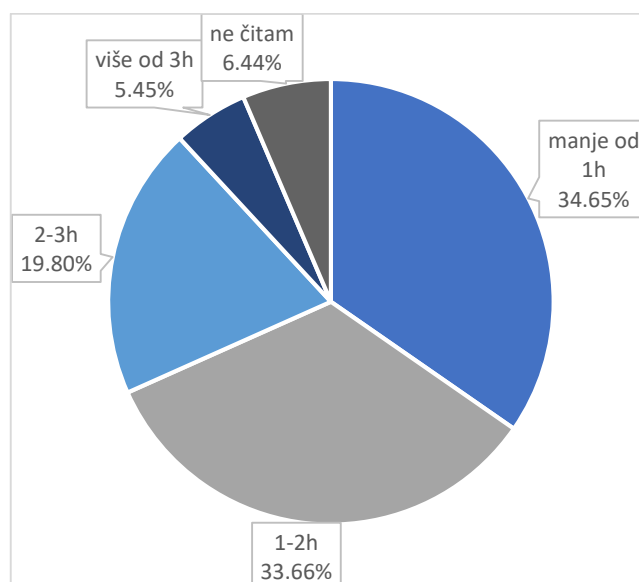
Slika 10. Provođenje vremena za vrijeme potpunog zatvaranja

Kod pitanja s višestrukim odabirom „Kako ste provodili vrijeme kada je bilo propisano potpuno zatvaranje (lockdown)?“ bili su ponuđene određene aktivnosti (čitanje knjiga, čitanje časopisa, pohađanje online tečajeva, izvršavanje studijskih obaveza, praćenje vijesti, tjelesna aktivnost, kuhanje, pospremanje, korištenje društvenih mreža, provođenje vremena s ukućanima, igranje kompjuterskih ili mobilnih igrica, hobiji) te su ispitanici također mogli navesti i neke druge aktivnosti. Od 202 ispitanika, njih 167 navelo je da je izvršavalo studijske obaveze (14,21%), 160 je koristilo društvene mreže (13,62%), 143 provodilo vrijeme s ukućanima (12,17%), 119 čitalo knjige (10,13%), 99 u tjelesnoj aktivnosti (8,43%), 97 u pospremanju (8,26%), 89 u igranju kompjuterskih ili mobilnih igara (7,57%), po 88 ispitanika navelo je praćenje vijesti i kuhanje (po 7,49%), 79 ispitanika se bavilo svojim hobijima (6,72%), 29 je pohađalo online tečajeve (2,47%), 11 je čitalo časopise (0,94%). Od ostalih aktivnosti koje su ispitanici naveli dvoje ispitanika navelo je gledanje filmova i serija (0,17%), a po jedan ispitanik (po 0,09%) naveo je aktivnosti volontiranje, druženje s prijateljima, rad u vrtu i nastavak s aktivnostima koje su bile prije lockdown razdoblja.

Slika 11. Čitanje za vrijeme potpunog zatvaranja

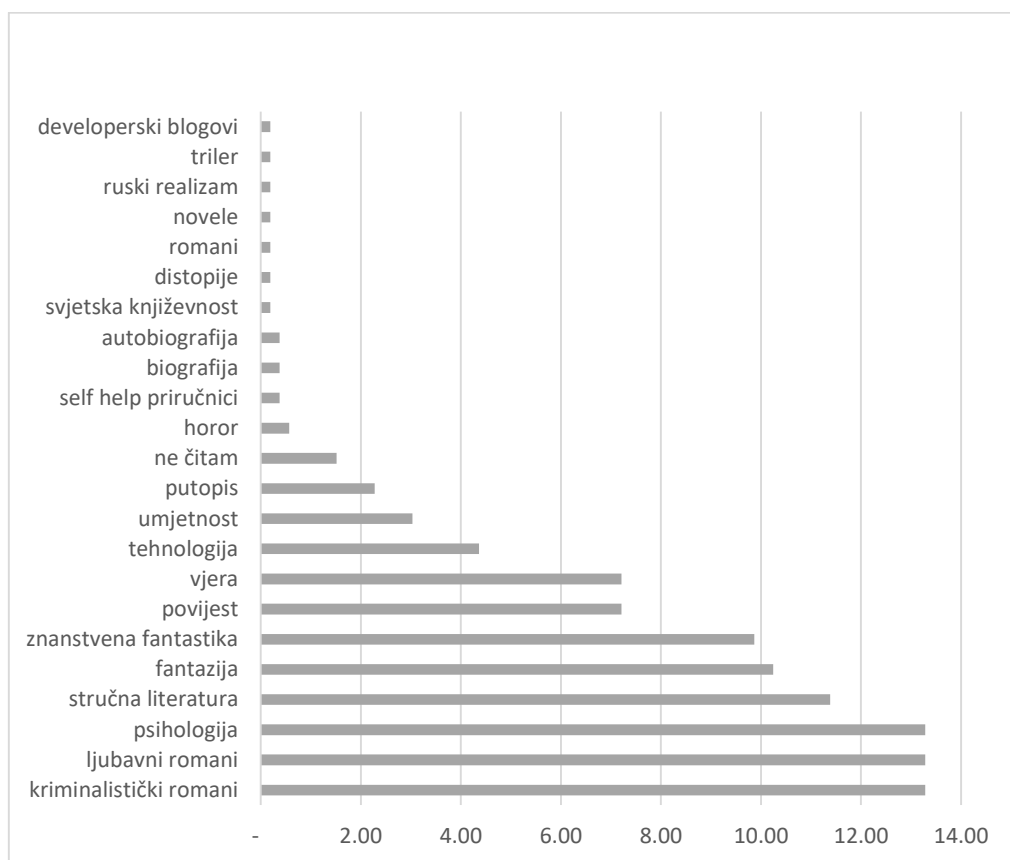
Na pitanje „Jeste li čitali za vrijeme potpunog zatvaranja (mimo redovitih studentskih obaveza)?“ od 202 ispitanika, 30 ispitanika (14,85%) navelo je da je tijekom zabrane potpunog kretanja čitalo svakodnevno, 49 ispitanika (24,26%) često, 62 ispitanika (30,69%) ponekad, 50 ispitanika (24,75%) rijetko i 11 ispitanika (5%) nikad.

Slika 12. Vrijeme provedeno u čitanju za vrijeme potpunog zatvaranja

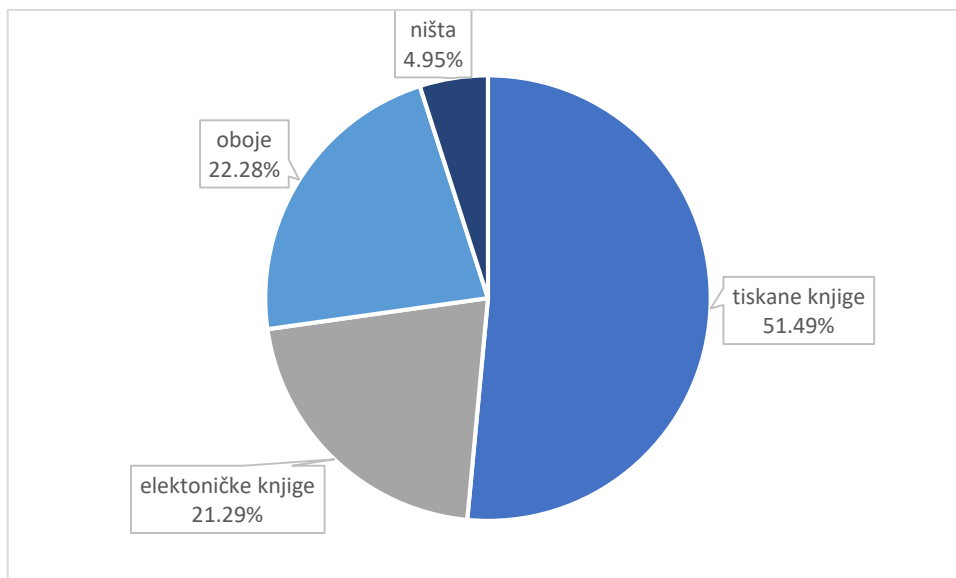
Na pitanje „Ako ste čitali za vrijeme potpunog zatvaranja, koliko ste otprilike vremena dnevno proveli u čitanju?“, od 202 ispitanika 70 (34,65%) ih je navelo je da je za vrijeme potpunog

zatvaranja čitalo manje od 1h dnevno, 68 (33,66%) 1 do 2h, 40 (19,8%) 2 do 3h, 11 (5,45%) više od 3h. 13 ispitanika (6,44%) navelo je da ne čita.

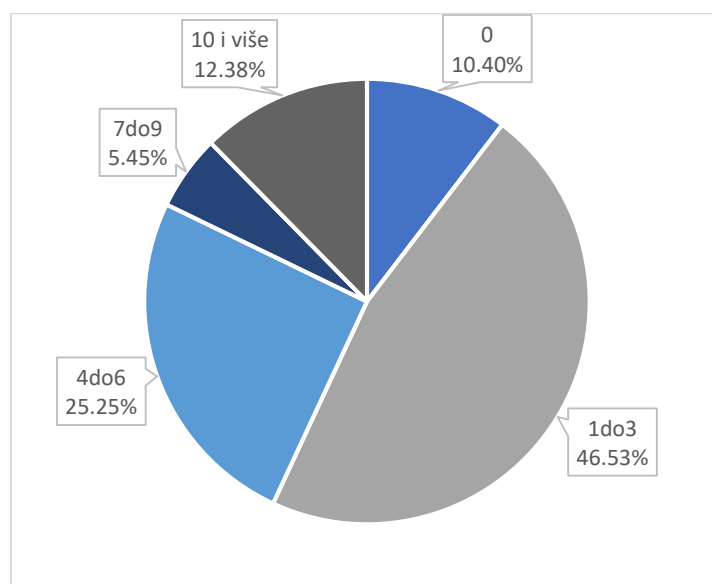
Slika 13. Omiljeni žanrovi i područja za vrijeme potpunog zatvaranja

Kod pitanja „Koje ste žanrove i područja najviše čitali?“ bili su ponuđeni određeni žanrovi i područja (znanstvena fantastika, fantazija, kriminalistički romani, ljubavni romani, putopis, povijest, tehnologija, umjetnost, psihologija, vjera i stručna literatura) te su ispitanici također mogli navesti i ako nešto drugo čitaju (kao i kod istog pitanja u prvoj kategoriji ankete). Od 202 ispitanika, po 70 ispitanika navelo je kriminalističke romane, ljubavne romane i psihologiju (po 13,28%) što su tri najpopularnija žanra i područja. 60 ispitanika navelo je stručnu literaturu (11,39%), 54 fantaziju (10,25%), 52 znanstvenu fantastiku (9,87%), po 38 povijest i vjeru (po 7,21%), 23 tehnologiju (4,36%), 16 umjetnost (3,04%), 12 putopis (2,28%). Od ostalih žanrova ispitanici su naveli horor (3 ispitanika, 0,57%), po dvoje ispitanika self help priručnike, biografije i autobiografije (0,38%) te po jedan ispitanik (po 0,19%) svjetsku književnost, distopije, romane, novele, ruski realizam, triler i developerske blogove. 8 ispitanika (1,52%) navelo je da ne čita.

Slika 14. Preferirani oblik knjige za vrijeme potpunog zatvaranja

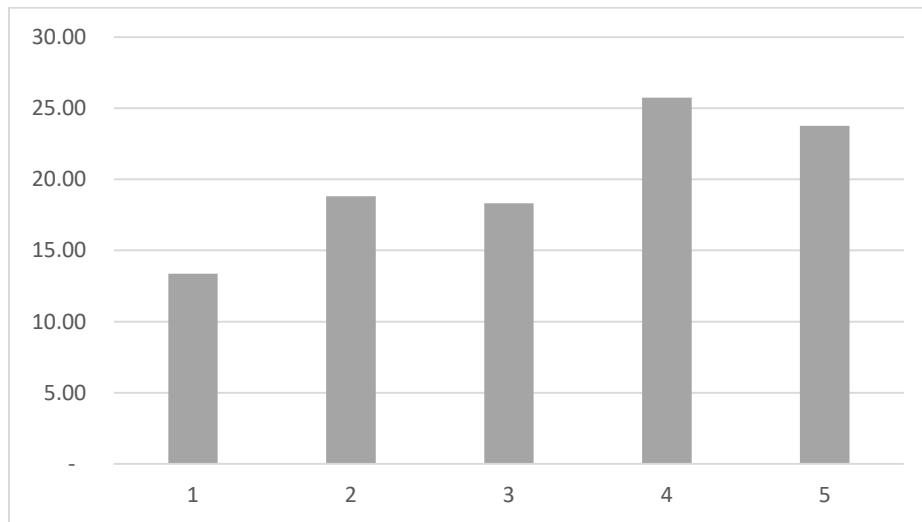
Na pitanje „U kojem ste obliku najviše čitali“ od 202 ispitanika 104 je odgovorilo tiskane knjige (51,49%), elektroničke knjige navelo je 43 ispitanika (21,29%), 45 ispitanika (22,28%) preferira i tiskane i elektroničke knjige, a 10 ispitanika (4,95%) je navelo ništa.

Slika 15. Koliko je knjiga pročitano za vrijeme potpunog zatvaranja

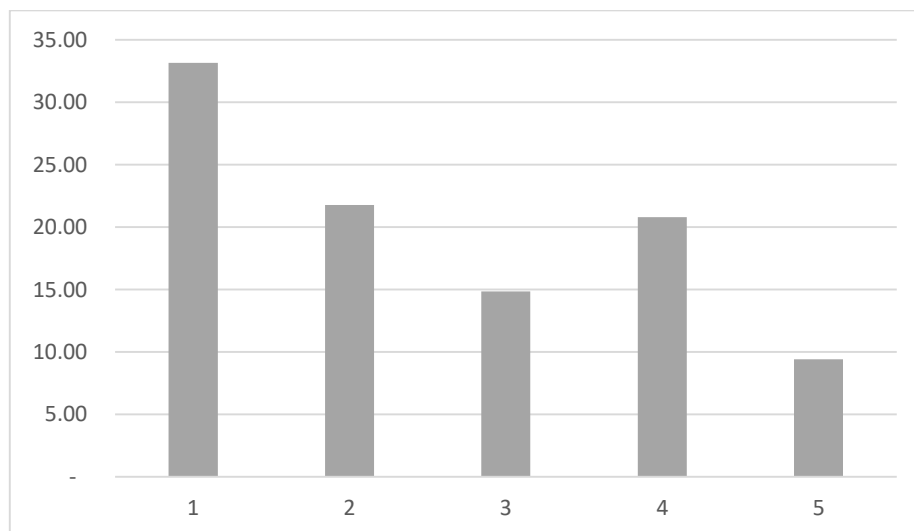
Na pitanje „Koliko ste otprilike knjiga pročitali za vrijeme potpunog zatvaranja?“, od 202 ispitanika, najviše ispitanika (94, 46,53%) navelo je da je pročitalo 1 do 3 knjige, 51 ispitanik (25,25%) naveo je da je pročitao 4 do 6 knjiga, 11 ispitanika pročitalo je 7 do 9 knjiga (5,45%),

25 ispitanika pročitao je 10 i više knjiga (12,38%). 21 ispitanik nije pročitao niti jednu knjigu (10,4%).

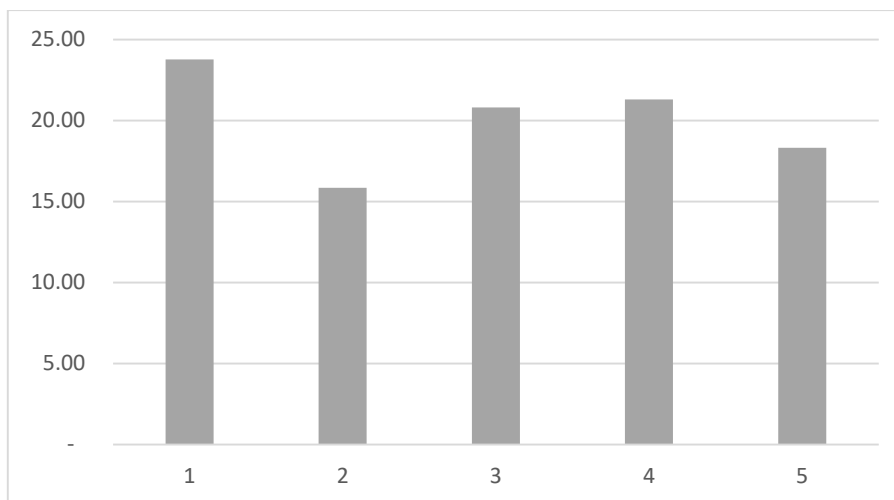
Slika 16. Tijekom potpunog zatvaranja dosta sam čitao/čitala o pandemiji i virusu COVID-19

Slijedi skupina pitanja „Izrazite stupanj slaganja, odnosno neslaganja sa sljedećim tvrdnjama: od 1 (uopće se ne slažem) do 5 (u potpunosti se slažem)“ Na prvu tvrdnju „Tijekom potpunog zatvaranja dosta sam čitao/čitala o pandemiji i virusu COVID-19.“, od 202 ispitanika 27 (13,37%) uopće se ne slaže s tvrdnjom, 38 (18,81%) djelomično se ne slaže, 37 (18,32%) niti se slaže niti se ne slaže, 52 (25,74 %) djelomično se slaže i 48 (23,76%) u potpunosti se slaže.

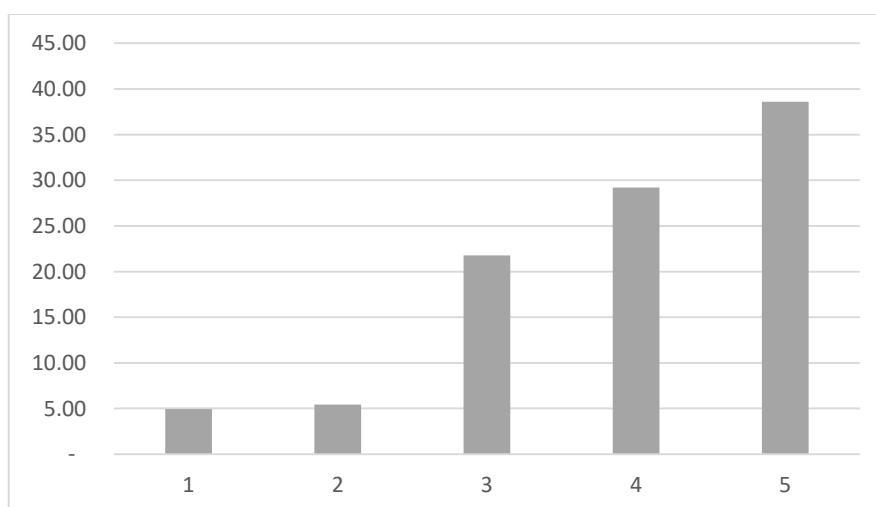
Slika 17. Tijekom potpunog zatvaranja izbjegavao/izbjegavala sam čitati bilo što o COVID-19.

Na drugu tvrdnju „Tijekom potpunog zatvaranja izbjegavao/izbjegavala sam čitati bilo što o COVID-19.“ od 202 ispitanika 67 (33,17%) uopće se ne slaže s tvrdnjom, 44 (21,78%) djelomično se ne slaže, 30 (14,85%) niti se slaže niti se ne slaže, 42 (20,79%) djelomično se slaže i 19 (9,41%) u potpunosti se slaže.

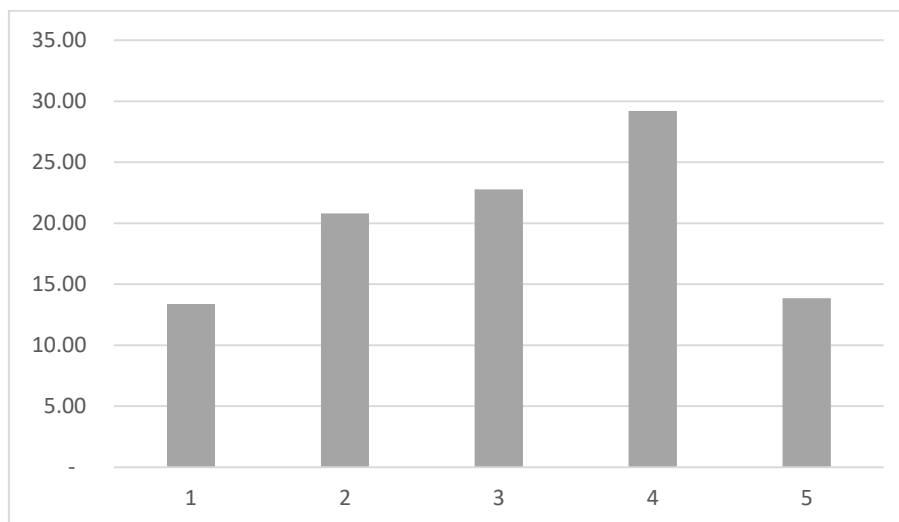
Slika 18. Čitanjem u slobodno vrijeme tijekom potpunog zatvaranja pokušavao/pokušavala sam "pobjeći" od trenutne pandemijske situacije.

Na treću tvrdnju „Čitanjem u slobodno vrijeme tijekom potpunog zatvaranja pokušavao/pokušavala sam "pobjeći" od trenutne pandemijske situacije.“ od 202 ispitanika 48 (23,76%) uopće se ne slaže s tvrdnjom, 32 (15,84%) djelomično se ne slaže, 42 (20,79%) niti se slaže niti se ne slaže, 43 (21,29%) djelomično se slaže i 37 (18,32%) u potpunosti se slaže.

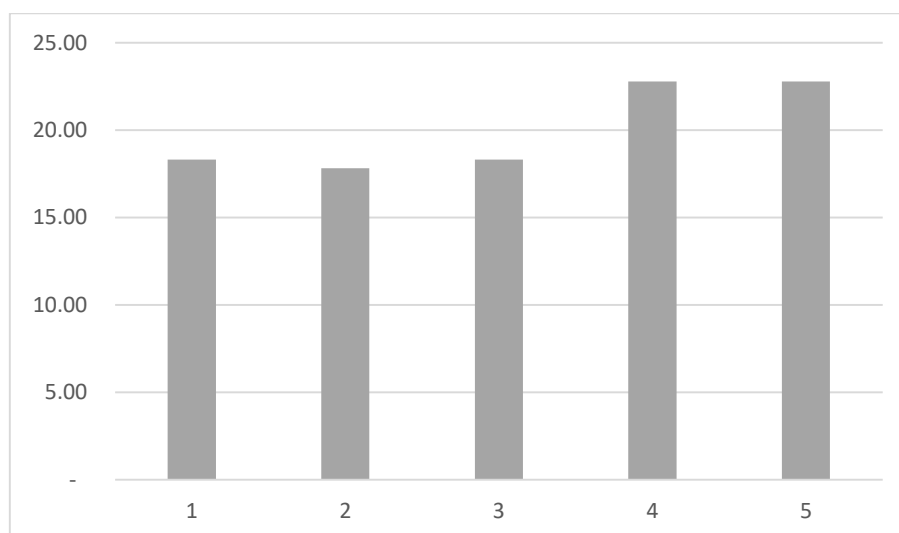
Slika 19. Čitanje je koristilo mom mentalnom zdravlju.

Na četvrtu tvrdnju „Čitanje je koristilo mom mentalnom zdravlju.“ od 202 ispitanika 10 (4,95%) uopće se ne slaže s tvrdnjom, 11 (5,45%) djelomično se ne slaže, 44 (21,78%) niti se slaže niti se ne slaže, 59 (29,21%) djelomično se slaže i 78 (38,61 %) u potpunosti se slaže.

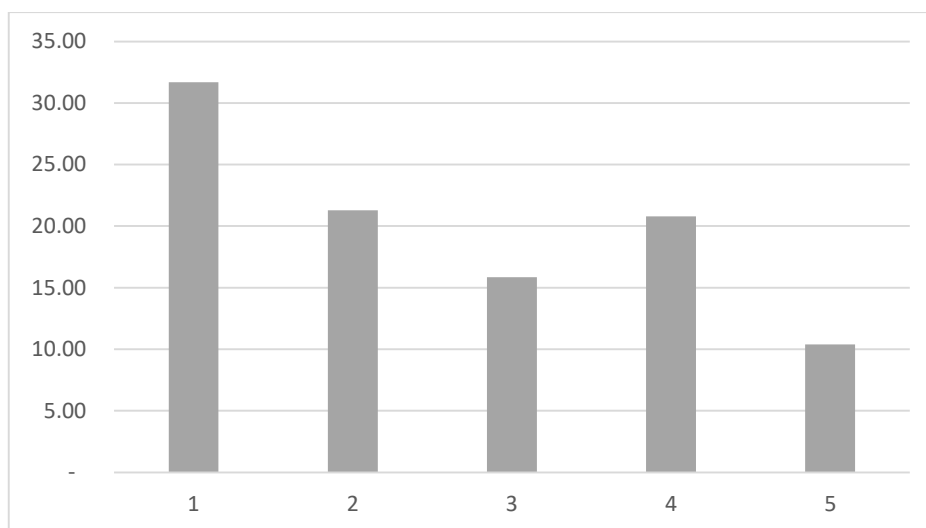
Slika 20. Čitao/čitala sam najviše iz dosade da si skratim vrijeme.

Na petu tvrdnju „Čitao/čitala sam najviše iz dosade da si skratim vrijeme.“ od 202 ispitanika 27 (13,37%) uopće se ne slaže s tvrdnjom, 42 (20,79%) djelomično se ne slaže, 46 (22,27%) niti se slaže niti se ne slaže, 59 (29,21%) djelomično se slaže i 28 (13,86%) u potpunosti se slaže.

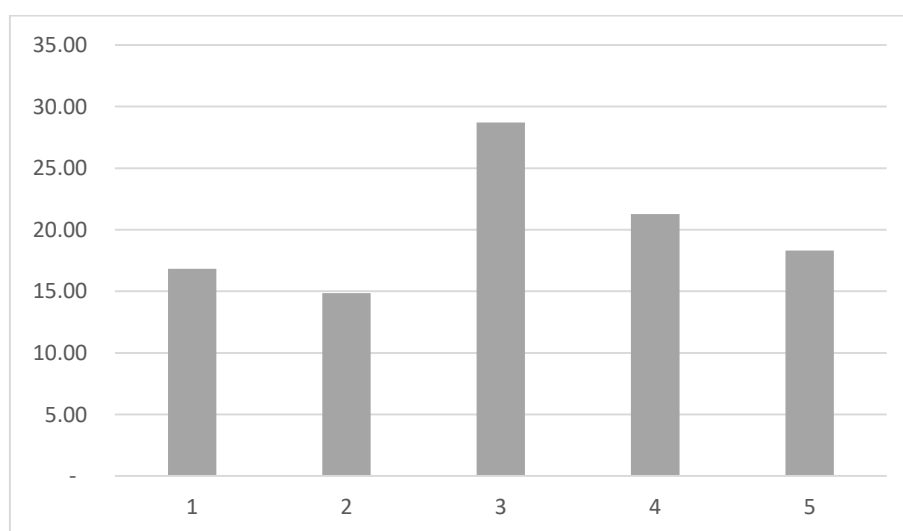
Slika 21. Tijekom potpunog zatvaranja napokon sam pronašao/pronašla dovoljno vremena za čitanje.

Na šestu tvrdnju „Tijekom potpunog zatvaranja napokon sam pronašao/pronašla dovoljno vremena za čitanje.“ od 202 ispitanika 37 (18,32%) uopće se ne slaže s tvrdnjom, 36 (17,82%) djelomično se ne slaže, 37 (18,32%) niti se slaže niti se ne slaže, 46 (22,27%) djelomično se slaže i 46 (22,27%) u potpunosti se slaže.

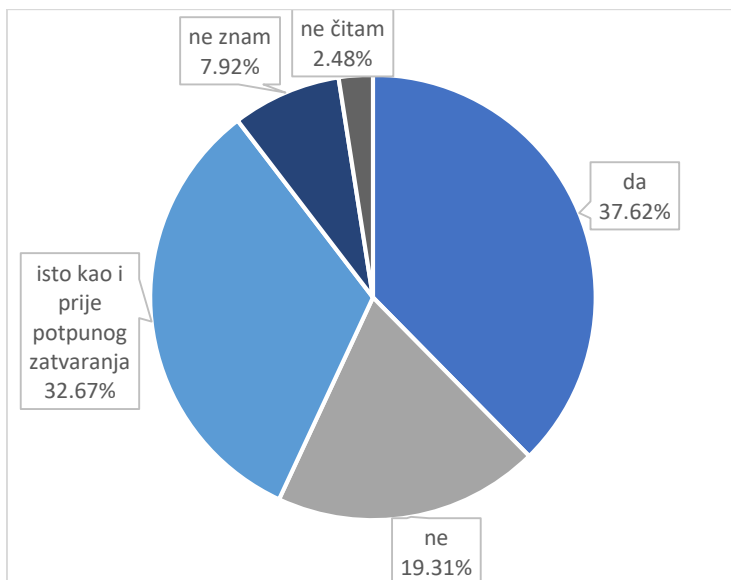
Slika 22. Čitam više stručne literature potrebne za studij nego prije potpunog zatvaranja.

Na sedmu tvrdnju „Čitam više stručne literature potrebne za studij nego prije potpunog zatvaranja.“ od 202 ispitanika 64 (31,68%) uopće se ne slaže s tvrdnjom, 43 (21,29%) djelomično se ne slaže, 32 (15,84%) niti se slaže niti se ne slaže, 42 (20,79%) djelomično se slaže i 21 (10,4%) u potpunosti se slaže.

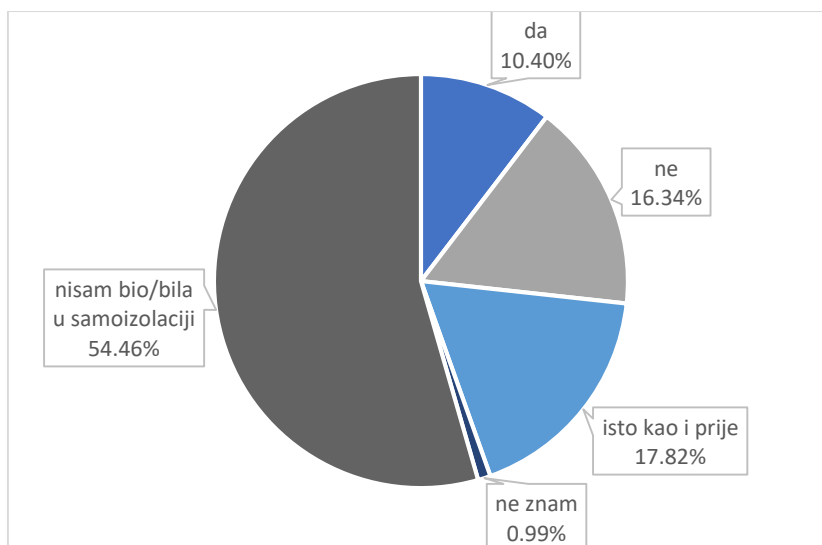
Slika 23. Više čitam u slobodno vrijeme (mimo redovitih studentskih obaveza) nego prije potpunog zatvaranja

Na osmu tvrdnju „Više čitam u slobodno vrijeme (mimo redovitih studentskih obaveza) nego prije potpunog zatvaranja.“ od 202 ispitanika 34 (16,83%) uopće se ne slaže s tvrdnjom, 30 (14,85%) djelomično se ne slaže, 58 (28,71%) niti se slaže niti se ne slaže, 43 (21,29%) djelomično se slaže i 37 (18,32%) u potpunosti se slaže.

Slika 24. Jeste li za vrijeme potpunog zatvaranja čitali više nego prije tog razdoblja?

Na pitanje „Jeste li za vrijeme potpunog zatvaranja čitali više nego prije tog razdoblja?“ od 202 ispitanika 76 (37,62%) navelo je da je za vrijeme potpunog zatvaranja čitalo više, 39 (19,31%) nije čitalo više, 66 (32,67%) čitalo je isto kao i prije potpunog zatvaranja. 16 ispitanika (7,92%) navelo je da ne zna, a 5 (2,48%) da ne čita.

Slika 25. Ako ste jednom (ili više puta) od početka pandemije završili u samoizolaciji, jeste li tada više čitali?

Na pitanje „Ako ste jednom (ili više puta) od početka pandemije završili u samoizolaciji, jeste li tada više čitali?“ od 202 ispitanika 110 (54,46%) ispitanika nije bilo u samoizolaciji dok je od onih koji su u istoj bili njih 21 (10,4%) navelo da je čitalo više za vrijeme samoizolacije, 33 (16,34%) nije čitalo više u samoizolaciji, 36 (17,82%) čitalo je isto kao i prije pandemije, 2 ispitanika (0,99%) navelo je da ne zna.

10. Analiza rezultata

Od 202 ispitanika najviše je ispitanika ženskog spola, najviše studenata studira u području društvenih znanosti te većina pohađa drugu godinu diplomskog studija. Najviše ispitanika (nešto više od pola) dobi je između 22 i 25 godina. Najčešće navedeni fakulteti su Filozofski fakultet, Ekonomski fakultet, Pravni fakultet i Fakultet elektrotehnike, računarstva i informacijskih tehnologija. Što se tiče čitateljskih navika studenata prije pandemije, 5,94% studenata navelo je da je čitalo svakodnevno. Većina ispitanika je navela da je čitala ponekad, a najmanje njih da nikad ne čita. Najčešće su proveli manje od 1h dnevno u čitanju. Najčitaniji žanrovi bili su kriminalistički romani, ljubavni romani, psihologija i stručna literatura. Preferirani oblik knjige je knjiga u tiskanom obliku.

Što se tiče vremena provedenog za vrijeme potpunog zatvaranja, najčešća aktivnost bilo je izvršavanje studijskih obaveza, a iza toga korištenje društvenih mreža, provođenje vremena s ukućanima, a na četvrtom mjestu bilo je čitanje knjiga (što je navelo 10,13% ispitanika). Nakon toga slijede neke druge uobičajene aktivnosti (tjelesna aktivnost, pospremanje, igranje kompjuterskih ili mobilnih igrica i dr.). 14,85% ispitanika navelo je da je tijekom potpunog zatvaranja čitalo svakodnevno što je u odnosu na čitanje prije pandemije i prije zabrane potpunog kretanja porast od 8,91% no ono što je isto u odnosu na razdoblje prije pandemije je najčešće vrijeme utrošeno u čitanju (manje od 1h) te omiljeni žanrovi (kriminalistički romani, ljubavni romani, psihologija, stručna literatura). Najčešće čitani oblik knjige je tiskana knjiga. Kao i kod čitanja prije pandemije, najviše je ispitanika navelo da čita ponekad. Više ispitanika navelo je da je za vrijeme potpunog zatvaranja čitalo 2-3h u odnosu na razdoblje prije pandemije (8,91% prije pandemije, 19,80% za vrijeme potpunog zatvaranja). U odnosu na razdoblje prije pandemije zabilježen je porast elektroničkih knjiga kao preferiranog oblika knjige (4,95% prije pandemije, 21,29% za vrijeme potpunog zatvaranja). Najviše ispitanika navelo je da je pročitao od 1 do 3 knjige za vrijeme potpunog zatvaranja.

Tablica 1 koja slijedi u nastavku prikazuje usporedbu rezultata istraživanja o čitanju prije i u vrijeme pandemije. Vidljivo je kako je u oba razdoblja najviše ispitanika na pitanje o učestalosti čitanja navelo kako čita ponekad, a u razdoblju tijekom pandemije dolazi do porasta svakodnevnog čitanja za 8,91%. Vrijeme provedeno (dnevno) u čitanju je u oba razdoblja manje od 1h (najviše navedeno) dok je u vrijeme pandemije vidljiv porast dnevnog čitanja u rasponu između 2 i 3h (za 10,89%). Omiljeni žanrovi i područja su u oba razdoblja jednaki (kriminalistički romani, ljubavni romani, psihologija, stručna literatura), a može se izdvojiti stručna literatura koja se u vrijeme pandemije i dalje često čitala s obzirom da je u vrijeme

potpunog zatvaranja ona bila nešto teže dostupna zbog zatvaranja knjižnica. Preferirani oblik knjige je u oba razdoblja tiskana knjiga te je vidljiv porast čitanja elektroničkih knjiga u vrijeme pandemije (za 16,34%) što se može pripisati tome da je u vrijeme potpunog zatvaranja takva građa bila dostupnija od tiskane.

	UČESTALOST ČITANJA	VRIJEME PROVEDENO (DNEVNO) U ČITANJU	OMILJENI ŽANROVI I PODRUČJA	PREFERIRANI OBLIK KNJIGE
PRIJE PANDEMIJE	svakodnevno (5,94%) ponekad (37,13%)	manje od 1h (41,09%) 1-2h (39,11%) 2-3h (8,91%)	kriminalistički romani (14,76%) ljubavni romani (13,36%) psihologija (13,01%) stručna literatura (12,13%)	tiskane knjige (68,81%) elektroničke knjige (4,95%) oboje (23,76%)
U VRIJEME PANDEMIJE	svakodnevno (14,85%) ponekad (30,69%)	manje od 1h (34,65%) 1-2h (33,66%) 2-3h (19,80%)	kriminalistički romani, ljubavni romani i psihologija (po 13,28%) stručna literatura (11,39%)	tiskane knjige (51,49%) elektroničke knjige (21,29%) oboje (22,28%)

Tablica 1. Usporedba čitanja prije i u vrijeme pandemije

Kod skupine pitanja u kojoj su ispitanici izražavali stupanj slaganja odnosno neslaganja s navedenom tvrdnjom, na prvu tvrdnju „Tijekom potpunog zatvaranja dosta sam čitao/čitala o pandemiji i virusu COVID-19“ većina ispitanika odgovorila je da se djelomično slaže s navedenom tvrdnjom. Na drugu tvrdnju „Tijekom potpunog zatvaranja izbjegavao/izbjegavala sam čitati bilo što o COVID-19“ većina je odgovorila da se uopće ne slaže. Na treću tvrdnju „Čitanjem u slobodno vrijeme tijekom potpunog zatvaranja pokušavao/pokušavala sam "pobjeći" od trenutne pandemijske situacije“ većina ispitanika navela je da se uopće ne slaže s navedenom tvrdnjom. Na četvrtu tvrdnju „Čitanje je koristilo mom mentalnom zdravlju“ većina je navela da se u potpunosti slaže. Na petu tvrdnju „Čitao/čitala sam najviše iz dosade da si skratim vrijeme“ većina je navela da se djelomično slaže. Kod šeste tvrdnje „Tijekom potpunog zatvaranja napokon sam pronašao/pronašla dovoljno vremena za čitanje“ podjednak broj ispitanika (većina njih) se djelomično i potpuno slaže sa navedenim. Kod sedme tvrdnje „Čitam više stručne literature potrebne za studij nego prije potpunog zatvaranja“ većina je navela da se

uopće ne slaže s tvrdnjom. Kod posljednje, osme tvrdnje, „Više čitam u slobodno vrijeme (mimo redovitih studentskih obaveza) nego prije potpunog zatvaranja“ većina ispitanika navela je da se niti slaže niti ne slaže s tvrdnjom.

Većina je navela da je tijekom potpunog zatvaranja čitala više nego prije tog razdoblja. Većina nije bila u samoizolaciji (54,46%) no oni koji jesu naveli su da su čitali u istoj mjeri kao i prije pandemije.

11. Zaključak

Pandemija koronavirusa uvelike je utjecala na cijeli svijet, uglavnom negativno. Svijet se polagano priviknuo na novi način života i tzv. „novo normalno“, čovječanstvo se s vremenom priviknulo na promjene i mjere kojima se nastoji smanjiti širenje virusa. Normalno je postalo održavanje nastave, sastanaka i konferencija putem različitih online platformi jer nije moguće sve društvene događaje održati uživo. Svijet nakladništva također je osjetio promjene te im se vremenom prilagođavao. Pandemija je svijet nakladništva najviše pogodila u ekonomskom smislu s obzirom na to da su se brojne knjižare zatvorile i mali su nakladnici pretrpjeli najviše štete. Gotovo mjesec dana neke knjižare nisu uopće radile. Problem je i što su otkazani bitni događaji za sve dionike u stvaranju nakladničkog proizvoda, od autora, nakladnika i svih onih koji na bilo koji način sudjeluju u stvaranju knjige do samih čitatelja, a to se prvenstveno odnosi na sajmove knjiga i književne konferencije. Takvi događaji mogli su se održati eventualno uz strogo pridržavanje epidemioloških mjera, ali mnogi organizatori u obzir uzimaju njihovo održavanje online koliko god je to moguće. Kako nema takvih događanja mnogi novi naslovi donekle ostaju nevidljivi i nepoznati čitateljima. S druge strane, gotovo svaka pandemija je u povijesti bila inspiracija mnogim autorima te su iz teških situacija izašli književni klasici koji se i danas čitaju, a u vrijeme nove pandemije postaju ponovno popularni. I hrvatski nakladnici proživljavaju krizu na svoj način s obzirom na to da je nakladničko tržište u Hrvatskoj malo i ne toliko razvijeno, ali uz određene financijske potpore i vlastite načine uspijevaju opstati.

„Novo normalno“ razdoblje postaje veliki izazov za sve. Nakladništvo se u povijesti uvijek prilagođavalo situaciji te od nje iskorištavalo najbolje što može. Možemo reći da sada dolazi do izražaja uloga nakladnika kao filtra jer se sve češće pojavljuju brojne dezinformacije o koronavirusu te se nakladnici aktiviraju kako bi na jednom mjestu prikupili samo one informacije koje su provjerene. Time se sprečava dezinformiranje i širenje panike zbog lažnih vijesti. Nadalje, objavljuju se brojni radovi kojima je tematika koronavirus – i zbog čega se proces objavljivanja mijenja jer ti radovi katkad nisu dovoljno dobro recenzirani. Cilj je ubrzati objavljivanje. Pojavljuje se i instant nakladništvo jer je sada izdano mnogo publikacija o koronavirusu koje ljudi kupuju da bi ostali informirani. Budući da mnogi ljudi provode vrijeme u samoizolaciji te imaju dosta slobodnog vremena koje mogu kvalitetno iskoristiti čitanjem knjiga raste uloga web knjižara koje kupcima brže i lakše dostavljaju knjige. Iz istog je razloga porasla potražnja za e-knjigama. I u knjižnicama dolazi do izražaja elektronička građa koja se stjecajem okolnosti više posuđuje. Nakladnici imaju izbor hoće li čekati ne čineći ništa po pitanju pandemije ili će se aktivirati i pomoći čitateljima da dođu do pravih informacija i općenito lakše prebrode pandemijsko razdoblje. S obzirom na to da je nakladništvo bitna

profesija koja ima veliku ulogu u društvu (iako se ponekad to možda i ne shvaća potpuno) ono sad ne bi trebalo stati već iskoristiti ono najbolje od ove situacije i dati sve od sebe da se prilagodi svemu ovome i pokaže koliko je to bitna i značajna profesija.

S obzirom na studentsku populaciju i njezine čitateljske navike, istraživanje je pokazalo da je za vrijeme potpunog zatvaranja više ispitanika provelo vrijeme u čitanju nego prije. Prosječno vrijeme provedeno u čitanju i omiljeni žanrovi ispitanika uglavnom su isti i prije pandemije i za vrijeme potpunog zatvaranja no ističe se stručna literatura koju su ispitanici čitali i za vrijeme potpunog zatvaranja bez obzira na to što je u to vrijeme ista bila teže dostupna jer su knjižnice bile zatvorene. Premda ispitanici najviše preferiraju knjige u tiskanom obliku, zabilježen je porast korištenja elektroničkih knjiga što se može pripisati tome da je takva građa bila lakše dostupna za korištenje u vrijeme potpunog zatvaranja. Većina ispitanika nije izbjegavala informacije o pandemiji te ih se većina nastojala i informirati o toj temi. Čitanje se većinom nije shvaćalo kao neka vrsta „bijega“ od stvarnosti ali je zato većina smatrala da je čitanje na neki način pomoglo njihovom psihičkom zdravlju. Dosta ispitanika čitanjem je skraćivalo vrijeme. Mnogi su tek za vrijeme potpunog zatvaranja pronašli dovoljno vremena za čitanje te je većina navela da su upravo u tom razdoblju čitali više nego prije pandemije.

Zaključno, čitanje je za vrijeme potpunog zatvaranja bila jedna od aktivnosti kojom su si studenti ispunjavali vrijeme. Dok su neki čitali iz dosade kako bi si barem pokušali skratiti vrijeme neki su to vrijeme iskoristili kako bi se upravo toj aktivnosti koju inače preferiraju više posvetili. S obzirom na to da je dostupnost literature, bilo beletristike ili stručne literature (za studij), u vrijeme potpunog zatvaranja bila otežana zbog zatvaranja knjižara i knjižnica, svejedno je vidljiv porast čitanja za vrijeme potpunog zatvaranja. Zato je poraslo korištenje elektroničkih knjiga koje su u tom razdoblju bile puno lakše dostupne.

Literatura

1. Alter, Alexandra. Publishers Snap Up Corona Books, From Case Studies to Plague Poetry. URL: <https://www.nytimes.com/2020/05/18/books/coronavirus-books-publishing.html> (2021-09-18)
2. Anderson, Porter. AIE: Italy's Trade Book Publishing Sales Grow 2.4 Percent in 2020. URL: <https://publishingperspectives.com/2021/01/italy-trade-publishing-sales-grow-2-4-percent-in-2020-covid19/> (2021-05-02)
3. Anderson, Porter. Coronavirus: British Book Awards: Ceremony Postponed, Some Winners Announced. URL: <https://publishingperspectives.com/2020/03/british-book-awards-ceremony-postponed-some-winners-announced-covid19/> (2021-09-18)
4. Anderson, Porter. Coronavirus: Madrid Fair Moves to October; BISG Postpones; Macmillan Works at Home. URL: <https://publishingperspectives.com/2020/03/coronavirus-madrid-fair-bisg-bogota-tunis-new-zealand-publishers-events-covid19-march-13/> (2021-09-18)
5. Anderson, Porter. Coronavirus Worklife: Kobo Joins Mondadori in Providing Free Ebooks to Italians in Lockdown. URL: <https://publishingperspectives.com/2020/03/coronavirus-canada-kobo-joins-mondadori-providing-free-ebooks-italy-lockdown/> (2020-09-18)
6. Anderson, Porter. France's New Report: 2020 Has 'Converted' Many Readers, 2021. URL: <https://publishingperspectives.com/2021/04/frances-new-report-2020-has-converted-many-new-readers-covid19/> (2021-09-18)
7. Anderson, Porter. Margaret Heffernan on These 'Uncharted' Days and Our Addiction to Prediction. URL: <https://publishingperspectives.com/2020/03/margaret-heffernan-author-uncharted-days-our-addiction-to-prediction-covid19/> (2021-09-18)
8. Anderson, Porter. Our New Spring Magazine Is Out: Publishing in Times of Crisis. URL: <https://publishingperspectives.com/2020/03/publishing-perspectives-2020-spring-magazine-coronavirus-covid19-crisis-editorial/> (2021-09-18)
9. Angeleski, Zoran. Otkupom knjiga ublažiti korona udar na nakladnike, 2020. URL: <https://www.glasistre.hr/kultura/otkupom-knjiga-ublaziti-korona-udar-na-nakladnike-629983> (2021-09-18)
10. Baumann Bettina. How the coronavirus impacts the book industry, 2020. URL: <https://www.dw.com/en/how-the-coronavirus-impacts-the-book-industry/a-53210592> (2021-09-18)

11. Barbour, Virginia. Science publishing has opened up during the coronavirus pandemic. It won't be easy to keep it that way. URL: <https://theconversation.com/science-publishing-has-opened-up-during-the-coronavirus-pandemic-it-wont-be-easy-to-keep-it-that-way-142984> (2021-09-18)
12. Cain, Sian. Hay literature festival cancelled due to coronavirus, putting future in jeopardy. URL: <https://www.theguardian.com/books/2020/mar/19/hay-literature-festival-cancelled-due-to-coronavirus-putting-future-in-jeopardy> (2021-09-18)
13. Cernicova-Buca, Mariana. Luzan, Katalin. Open Academic Book Publishing during COVID-19 Pandemic: A View on Romanian University Presses. MDPI Publications 8, 49 (2020). URL: <https://www.mdpi.com/2304-6775/8/4/49> (2021-09-18)
14. Cochran, Angela. Making a Plan When Planning Is Impossible, 2020. URL: <https://scholarlykitchen.sspnet.org/2020/03/11/making-a-plan-when-planning-is-impossible/> (2020-09-18)
15. Derk, Denis. Knjižari i nakladnici bore se za svakog kupca u izvanrednim okolnostima. URL: <https://www.vecernji.hr/kultura/knjizari-i-nakladnici-bore-se-za-svakog-kupca-u-izvanrednim-okol-1387434> (2021-09-18)
16. Dodjela Nagrade "Anto Gardaš". URL: <http://dhk.hr/ogranci-dhk/detaljnije/dodjela-nagrade-anto-gardas2> (2022-02-23)
17. Dolazi manje kupaca, ali neki su se ljudi u ovoj krizi vratili knjizi. URL: <http://www.glas-slavonije.hr/vijest.aspx?id=454960> (2022-02-23)
18. Flood, Alison. London book fair cancelled over coronavirus fears, amid growing anger. URL: <https://www.theguardian.com/books/2020/mar/04/london-book-fair-cancelled-over-coronavirus-fears-amid-growing-anger> (2021-09-18)
19. Flood, Alison. Majority of small publishers fear closure in wake of coronavirus. URL: <https://www.theguardian.com/books/2020/may/07/majority-of-small-publishers-fear-closure-in-wake-of-coronavirus> (2021-09-18)
20. Godina čitanja 2021. URL: <https://citaj.hr/> (2022-02-23)
21. Guren, C., McIlroy, T. Sieck, S. COVID-19 and Book Publishing: Impacts and Insights for 2021. URL: https://thefutureofpublishing.com/new/wp-content/uploads/2021/01/COVID-19_and_Book_Publishing-FINAL.pdf (2021-09-18)
22. Hrvatski Decameron: Dnevnik samoizoliranog intelektualca, 2020. URL: <https://www.hocuknjigu.hr/proizvodi/knjige/publicistika/biografija/hrvatski-decameron> (2021-09-18)
23. Interliber. URL: <https://www.zv.hr/sajmovi-7/interliber-2519/2519> (2021-09-17)

24. International Publishers Association. URL: <https://internationalpublishers.org/our-industry-menu/book-fairs> (2021-09-17)
25. Kekez, Siniša. Hrvatski nakladnici reagiraju na zatvaranje knjižara: naslove iz ponude nude s popustom na cijenu i na poštarinu. URL: <https://slobodnadalmacija.hr/kultura/knjizevnost/hrvatski-nakladnici-reagiraju-na-zatvaranje-knjizara-naslove-iz-ponude-nude-s-popustom-na-cijenu-i-na-postarinu-1011774> (2021-09-18)
26. Knjiga svima i svuda. URL: <https://knjigasvimaisvuda.znk.hr/> (2022-02-23)
27. Kovač, Miha; Gudiničius, Arūnas. Publishing under COVID-19 in small book markets. // *Knygotyra* 75 (2020.), str. 17-37. URL: <https://www.journals.vu.lt/knygotyra/article/view/20783> (2021-09-18)
28. Macmillan Drops Library E-Book Embargo. URL: https://beyondthebookcast.com/macmillan-drops-library-e-book-embargo/?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+Beyonthebookcastcom+%28Beyond+the+Book%29 (2021-09-19)
29. Marroquín, Brett; Vine, Vera; Morgan, Reed. Mental Health During the COVID-19 Pandemic: Effects of Stay-at-Home Policies, Social Distancing Behavior, and Social Resources. *Psychiatry Research* 293 (2020). URL: https://www.researchgate.net/publication/343783896_Mental_Health_During_the_COVID-19_Pandemic_Effects_of_Stay-at-Home_Policies_Social_Distancing_Behavior_and_Social_Resources (2021-09-18)
30. Matija Fojs : Nakladnici bi se trebali baviti nakladom, a knjižari prodajom njihove naklade, 2020. URL: <https://mvinfo.hr/clanak/matija-fojs-nakladnici-bi-se-trebali-baviti-nakladom-a-knjizari-prodajom-njihove-naklade> (2021-09-10)
31. Metzger, Stephen M. Reasons for Reading the Decameron Even After Coronavirus Is Over. URL: <https://churchlifejournal.nd.edu/articles/reasons-for-reading-the-decameron-even-after-coronavirus-is-over/> (2021-09-18)
32. Nawotka, Ed. How the coronavirus will change book publishing, now and forever. URL: <https://www.latimes.com/entertainment-arts/books/story/2020-03-25/how-the-coronavirus-will-change-book-publishing-now-and-forever> (2020-09-18)
33. Noć knjige. URL: <https://nocknjige.hr/index.php> (2021-09-18)
34. P is for Pandemic: kids' books about coronavirus. URL: <https://theconversation.com/p-is-for-pandemic-kids-books-about-coronavirus-138299> (2021-09-18)

35. Poliakova, Elizaveta. Self-publishing may be the answer to shakeups in the book world amid COVID-19, 2021. URL: <https://theconversation.com/self-publishing-may-be-the-answer-to-shakeups-in-the-book-world-amid-covid-19-157098> (2021-09-18)
36. Predstavljena knjiga "Marsovci kontra Kovida Groznog" don Šimuna Doljanina, 2021. URL: <https://ika.hkm.hr/novosti/predstavljena-knjiga-marsovci-kontra-kovida-groznog-don-simuna-doljanina/> (2021-09-18)
37. Radcliffe, Damian. The legacy of COVID-19 for publishers: 19 notable trends and impacts, 2021. URL: <https://whatsnewinpublishing.com/the-legacy-of-covid-19-for-publishers-19-notable-trends-and-impacts/> (2021-09-18)
38. Readers on the bookshops they miss most: 'I can't wait to take my lockdown baby!', 2021. URL: <https://www.theguardian.com/books/2021/apr/14/readers-on-the-bookshops-they-miss-most-i-cant-wait-to-take-my-lockdown-baby> (2021-09-18)
39. Stip Emmanuel; Östlundh Linda; Abdel Aziz Karim. Bibliotherapy: Reading OVID During COVID. // Frontiers in Psychiatry 11 (2020). URL: <https://www.frontiersin.org/articles/10.3389/fpsy.2020.567539/full> (2021-07-26)
40. Uskoro u knjižare Verbum stiže knjiga "Gdje je Bog u doba koronavirusa" autora Johna Lennox!. URL: <https://verbum.hr/novosti/uskoro-u-knjizare-verbum-stize-knjiga-gdje-je-bog-u-doba-koronavirusa-autora-johna-lennox> (2021-09-19)
41. Vlada prihvatila paket mjera za pomoć gospodarstvu uslijed epidemije koronavirusa. URL: <https://vlada.gov.hr/vijesti/vlada-prihvatila-paket-mjera-za-pomoc-gospodarstvu-uslijed-epidemije-koronavirusa/29018> (2021-12-10)
42. Wischenbart, Ruediger. Fleischhacker, Michaela Anna. The digital consumer book barometer: A report on ebook and audiobook sales in Canada, Germany, Italy, Spain, Brazil, Mexico. URL: <https://www.wischenbart.com/page-4> (2021-12-16)
43. World Health Organization. Statement on the second meeting of the International Health Regulations (2005) Emergency Committee regarding the outbreak of novel coronavirus (2019-nCoV). URL: [https://www.who.int/news-room/detail/30-01-2020-statement-on-the-second-meeting-of-the-international-health-regulations-\(2005\)-emergency-committee-regarding-the-outbreak-of-novel-coronavirus-\(2019-ncov\)](https://www.who.int/news-room/detail/30-01-2020-statement-on-the-second-meeting-of-the-international-health-regulations-(2005)-emergency-committee-regarding-the-outbreak-of-novel-coronavirus-(2019-ncov)) (2021-08-18)